

Kilpailulainsäädäntö ja kartellit - Hyvinkään taksikartelli

Peppi Lehto

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Tradenomin tutkinto

Opinnäytetyö

2022

Tiivistelmä

Tekijä(t) Peppi Lehto
Tutkinto Tradenomi
Raportin/Opinnäytetyön nimi Kilpailulainsäädäntö ja kartellit - Hyvinkään taksikartelli
Sivu- ja liitesivumäärä 41 + 0
<p>Kartellilla tarkoitetaan kiellettyä kilpailijoiden välistä yhteistyötä, jolla pyritään markkinoita rajoittamaan tai kilpailua haittaavaan toimintaan. Usein kilpailun rajoittaminen tapahtuu esimerkiksi hinnoista tai kauppaehtoista sopimalla. Kilpailun rajoittaminen saattaa olla myös esimerkiksi markkinoiden jakamista tai tuotannon rajoittamista. Kartellit ovat lähtökohtaisesti asiakkaalle, toimittajalle tai kuluttajalle haitallisia, sillä niiden johdosta usein hinnat lähtevät nousuun ja tuotannon kohdentuminen kärsii. Kun kilpailu ei toimi luonnollisella tasolla, ei esimerkiksi tuotannon tehostaminen ole välttämättä kannattavaa. Kartellissa osallisena olevat yritykset pyrkivät kasvattamaan omia hyötyjään ja voittojaan asiakkaan, toimittajan tai kuluttajan kustannuksella. Pahimmillaan tästä kärsii koko yhteiskunta.</p> <p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella mikä on kartelli, miten se esiintyy markkinoilla, miten sitä säädellään sekä mihin seuraamuksiin se johtaa. Työssä käydään läpi markkinoiden synnyn, markkinarakenteiden, kilpailulainsäädännön sekä kartellien teoriaa. Lisäksi oleellisena osana työtä on tapausesimerkkinä Hyvinkään taksikartelli ja siitä syntyneet seuraukset. Laajan teoriaosuuden tarkoituksena on antaa paremmat lähtökohdat tapausesimerkin ymmärtämiseen.</p> <p>Työ on toteutettu kirjallisuuskatsauksena ja tavoitteena on selvittää kartellien teoriaa sekä toimintaa käytännössä. Aineistona on käytetty aiheeseen liittyviä kirjoja, artikkeleita sekä uutisia. Lisäksi tapausesimerkki on Kilpailu- ja Kuluttajaviraston arkistosta annettu kieltopäätös asiassa, joka koskee kiellettyä kilpailijoiden välistä yhteistyötä taksimarkkinoilla Hyvinkään alueella. Tapausesimerkkinä olleessa Hyvinkään taksikartellissa kyseessä on ollut markkinoiden jakaminen, joka on yksi vakavimmista kielletyn kilpailunrajoituksen muodoista. Tapausesimerkin avulla saadaan konkreettinen käytännön näkökulma teoriaosuuden tueksi. Työssä otetaan kantaa tapausesimerkin lisäksi muiden kartellitapausten seuraamuksiin ja seuraamusten riittävyttä pohditaan.</p> <p>Työn lopusta löytyy kappale johtopäätöksistä, joissa käydään läpi ja otetaan kantaa kartelleista määrättyihin seuraamuksiin Suomessa. Siinä otetaan kantaa myös tapausesimerkkinä olleeseen taksikartelliin ja siitä seuranneeseen määräykseen. Johtopäätöksissä pohditaan kartelleista jaettavien sanktioiden riittävyttä verrattuna kartellista koituviin yhteiskunnallisiin haittoihin sekä kuluttajan asettamisesta epäedulliseen asemaan. Yhteenvetokappaleen lopusta löytyy vielä omaa pohdintaa opinnäytetyöprosessin kulusta sekä arviointia omasta oppimisesta.</p>
Asiasanat Kilpailulainsäädäntö, kartelli, markkinoiden sääntely, markkinoiden jakaminen

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Opinnäytetyön rakenne ja tavoitteet	1
2	Markkinoiden sääntely ja kilpailulainsäädäntö	3
2.1	Markkinoiden ja sääntelyn synty	3
2.1.1	Sääntely alkaa	4
2.1.2	Merkantilismin synty	5
2.2	Markkinarakenteita	6
2.3	Markkinoiden sääntelyn syyt	7
2.4	Markkinavoima	8
2.5	Kilpailulainsäädäntöä	9
2.5.1	Määräävän markkina-aseman väärinkäyttö	10
2.5.2	Kartellit kilpailulaissa	12
3	Kartellit	14
3.1	Horisontaaliset kartellit	14
3.1.1	Hintakartelli	15
3.1.2	Tarjouskartelli	16
3.1.3	Markkinoiden ja asiakkaiden jakaminen	17
3.1.4	Sopimukseen pääseminen	17
3.1.5	Kartellien sisäiset ongelmat	18
3.2	Vertikaaliset kartellit	19
3.2.1	Taloudelliset ongelmat ja kaksinkertainen ylihinnoittelu	20
3.2.2	Vapaamatkustaja	21
3.3	Toimenpiteet kilpailulain rikkomisesta	21
3.4	Kartellit Suomen lainsäädännössä	23
4	Kieltopäätös Hyvinkään taksikartellissa	25
4.1	Tapausesimerkkejä paljastuneista kartelleista	25
4.2	Taksiala Suomessa	26
4.3	Hyvinkään taksikartelli	26
4.3.1	Tapahtumat alkavat	27
4.3.2	Herrasmiessopimukseen	28
4.3.3	Oikeudellinen näkemys	29
4.3.4	Määräys	32
5	Yhteenveto	34
5.1	Johtopäätökset	34
5.2	Opinnäytetyöprosessin ja oman oppimisen arviointi	37

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan kartelleja kielletyn kilpailunrajoituksen muotona kirjallisuuskatsauksena. Työssä syvennyttään tapausesimerkin muodossa kieltopäätökseen kielletyissä kilpailijoiden välisessä yhteistyössä Hyvinkään taksimarkkinoilla. Aiempia tutkimuksia erilaisista Suomessa toimineista kielletyistä kartelleista löytyy melko runsaasti, mutta juuri Hyvinkään taksikartellista ei löytynyt aiempaa tutkimusta tapauksen ollessa vielä jokseenkin tuore. Työssä lähdetään erityisesti tutkimaan kartelleista ja tapausesimerkkinä toimivasta Hyvinkään taksikartellista seuranneita määryksiä sekä päätöksiä.

Kartellien vakavuus heijastuu niistä koituihin seurauksiin, jotka voivat olla erityisesti kuluttajalle hyvinkin haitallisia. Kartellit ovat kaikkein vakavimpia kilpailunrajoituksia, joista aiheutuu kuluttajien lisäksi haittaa myös markkinoille ja koko yhteiskunnalle. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2022) On siis selvää, että kielletystä kartellitoiminnasta on tultava myös seuraamuksia. On kuitenkin myös syytä pohtia, ovatko nämä seuraamukset aina riittävän merkittäviä suhteessa toiminnan vakavuuteen. Tässä työssä otetaan kantaa Kilpailu- ja kuluttajaviraston (jäljempänä KKV) kieltopäätökseen ja seuraamuksiin koskien kiellettyä kilpailijoiden välistä yhteistyötä taksimarkkinoilla Hyvinkään alueella.

Tässä opinnäytetyössä teoreettinen viitekehys on laadittu ymmärtämisen tueksi kiellettyjen kilpailunrajoitusten ja erityisesti kartellien synnystä, tavoitteista ja ongelmista. Teoria tukee ymmärtämään kiellettyjen kilpailunrajoitusten haittavaikutuksia sekä niiden oikeudellista näkökulmaa. Kartellit ovat käsitteenä lähes kaikille tuttu, vaikka ei asiaan sen syvemmin olisi perehtynytäkään. Mediassa näkyneet kartelliepäilytkin ovat saaneet sen verran palstatilaa, että suurimmalta osalta ne tuskin ovat jääneet huomaamatta. Kuitenkin käsitteen ”kartellit” ymmärtäminen ja sen erilaiset muodot eivät välttämättä ole kaikilla hallussa ja siksi tämän työn teoriaosuudessa pyritään saamaan mahdollisimman selkeä, mutta riittävän yksityiskohtainen esittely kartelleista kielletyn kilpailunrajoituksen muotona.

1.1 Opinnäytetyön rakenne ja tavoitteet

Tutkimuksessa on kuusi päälukua, joista ensimmäisessä esitellään työn aihetta ja sen tavoitteita. Toisessa luvussa lähdetään käymään läpi markkinoiden sääntelyn historiaa sekä markkinarakenteita. Seuraavaksi käydään hieman läpi markkinoiden sääntelyn taustoja ja syitä. Lisäksi luvussa käsitellään markkinavoimaa ja siihen liittyviä seikkoja markkinoiden toimivuutta katsoen. Luvun lopussa avataan hieman kilpailulainsäädäntöä ja lyhyesti erilaisia kiellettyjä kilpailunrajoituksia. Kolmas luku ottaa syvemmin käsittelyyn kielletyn kilpailunrajoituksen muodon, kartellit. Tässä luvussa

käydään läpi hieman syvemmin sekä horisontaalisia että vertikaalisia kartelleja ja niiden pääpiirteitä sekä ongelmia. Kartellien erilaisia muotoja avataan myös hieman enemmän ja luvussa esimerkiksi esitellään kartellisopimukseen pääsemistä sekä sen piirteitä. Luvun lopussa käydään läpi kartelleista syntyviä seuraamuksia kilpailulainsäädännön kannalta. Työn viimeinen luku käsittelee johtopäätöksiä tutkimuksesta sekä opinnäytetyöprosessin arvioimista. Johtopäätöksissä pohditaan kartellien sanktioita sekä niiden riittävyttä ottaen huomioon kartellien vakavuuden. Lisäksi viimeisessä kappaleessa käydään läpi vielä oman oppimisen arvioimista.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää mikä on kartelli, miten se esiintyy käytännössä markkinoilla ja mihin seuraamuksiin se johtaa. Yleisen kartellien tarkastelun lisäksi työssä on tarkoituksena perehtyä esimerkiksi markkinoiden ja markkinoiden sääntelyn syntyyn sekä taksimarkkinoihin suomessa. Taksimarkkinoiden tarkastelu osoittautuu olennaiseksi tapausesimerkkinä toimivan Hyvinkään taksikartellin johdosta. Lopuksi tärkeimpänä tavoitteena on pystyä yhdistämään nämä aiheet yhdeksi kokonaisuudeksi sekä pohtia kartellien haittavaikutuksia suhteessa niistä saatuihin sanktioihin.

2 Markkinoiden sääntely ja kilpailulainsäädäntö

Markkinatalous on yrityksen taloudellinen toimintaympäristö ja markkinat ovat osa markkinataloutta. Markkinat ovat yrityksen paikka kohdata kilpailua, erottua sen kilpailijoista ja saavuttaa näin korkeampaa tuottotasoa. Jos yritys on markkinoilla tehoton, on sillä riski joutua taloudellisesti vaikeaan tilanteeseen ja pahimmassa tapauksessa jopa ajautua konkurssiin. Kilpailu on siis yritykselle kannustin toimia tehokkaasti. (Nykänen, Rautiainen, Ruohonen, Urpilainen & Virtanen 2019, 150)

Yleisesti markkinoiden toiminnan oletetaan olevan kilpailua ja sitä pidetään osittain jopa itsestäänselvyytenä. Käsite ”kilpailu” on aina ollut taloudellisen ajattelun keskiössä. Markkinataloudessa kilpailijoita ovat sekä ostajat että myyjät, sillä kaikki pyrkivät saavuttamaan omalta osaltaan mahdollisimman edullisen vaihtoehdon. Kilpailu on prosessi, jossa ihminen tai ryhmä pyrkii saavuttamaan jotain hyväksi koettua, mutta jota kaikki yksilöt tai ryhmät eivät pysty ainakaan haluamissaan määrin saavuttamaan. Ihmisellä on luontainen pyrkimys parempaan ja kilpailu on luonnollinen tapa pyrkiä saavuttamaan sitä. Myös niukkuus ohjaa ihmisiä kohti kilpailua. Yksinkertaisuudessaan voidaan sanoa, että taloudellinen kilpailu on vain muita kilpailijoita parempien vaihtoehtojen tarjoamista markkinoille. (Kallioinen 2019, 9)

2.1 Markkinoiden ja sääntelyn synty

Suomalainen yhteiskunta alkoi kaupallistua jo 1100–1300-luvuilla, eli varhaiskeskiajalla. Samoihin aikoihin se myös alkoi integroitua kansainvälisiin markkinoihin ja näin myös vaihdannan ja tuotannon rakenteet alkoivat vakiintua. Valtion ja yrittäjien välille kehittyi suhde. Kruunun valta kasvoi ja rahantarve sitä myötä. Näin ollen valtio alkoi sääntelemään ja rajoittamaan kilpailua vahvistaakseen taloudellisia voimavarojaan. (Kallioinen 2019, 21)

Kun vaihdanta lisääntyi ja kruunun valta kasvoi, alettiin perustaa kaupunkeja. Näihin syntyneitä kauppakeskuksia Ruotsin valtakunnassa kruunu otti valvontansa alle jo varhaisessa vaiheessa. Tämä selittyi sillä, että kuninkaat kokivat kaupankäynnin keskittämisen kaupunkeihin hyödylliseksi verotulojen keräämisen kannalta. Suomessa kaupungistuminen taas tapahtui varsin myöhään, sillä vasta 1600-luvulla Suomeen perustettiin useita kaupunkeja. (Kallioinen 2019, 23–24)

Kallioisen (2019, 24–25) mukaan Hansanliitto syntyi pikkuhiljaa saksalaiskauppiaiden yhteenliittymistä ja se hallitsi keskiajalla vahvasti Itämeren markkinoita. Idän ja lännen yhdisti tuohon aikaan Pohjois-Euroopan keskeisin kaupallinen silta, joka sijaitsi Bruggen ja Novgorodin välillä. Tämä silta olikin perusta koko Hansan olemassaololle läpi keskiajan ja se valvoikin yhteyttä 1200-luvun

lopulta lähtien. Myös Suomen kauppavaihto kytkeytyi tähän. Hansa pysyi voimissaan puoli vuosituhatta heikkouksistaan huolimatta, sillä kaupunkien yhteiset intressit valvoa Pohjois-Euroopan kauppavaihtoa olivat vahvat. Suomalaisia kauppiaita kohdeltiin aina hieman ulkopuolisina hansakaupungeissa, eivätkä he näin päässeet hyötymään hansakauppiaiden välisistä erioikeuksista.

Keskiajalla Itämerellä kaupankäynti perustui pitkälti vaihdantaan kahden eri kaupungissa asuvan kauppiaan välillä. Molemmille tuttu laivuri kuljetti näille tavaroita, ja näin molemmat myivät omista kaupungeissaan toistensa tavaroita. Tällainen kahden kauppiaan välinen vaihdanta oli pitkälti vaihtokauppaa, sillä toiselta kauppiaalta ostetut tavarat maksettiin omilla tavaroilla ja ajoittain tilejä tassaattiin. Viimeistään 1600-luvulla kaupankäynnin vallitsevaksi muodoksi nousi usean kauppiaan muodostama liikeyritysten verkosto. Suomalaisporvareilla oli tähän aikaan yleisesti ulkomailla omia faktoreita, eli asiamiehiään. Tämä asiamies oli usein joku ulkomaisessa kauppakeskuksessa toimiva kauppias, joka vastasi porvarin liiketoiminnasta omassa kaupungissaan. Kaupankäynnin epävarmuus laski, sillä verkostot perustuivat vastavuoroisuuteen ja luottamukseen. (Kallioinen 2019, 25–26)

Kallioisen (2019, 28–29) mukaan keskiajalla yrittäjät kohtasivat paljon riskejä ja etenkin ulkomaankauppaa harjoittavilla kauppiaille ympäristö oli hyvinkin epävarma. Lisäksi esimerkiksi sekä rahattä mittayksiköiden vaihtelevuus aiheutti omat ongelmansa kaupankäymiseen. Luku- ja kirjoitustaidon yleistyminen oli suuri askel kaupankäynnissä keskiajalla. Kun esimerkiksi sopimuksia ja velkasuhteita pystyttiin kirjoittamaan ylös luetteloihin, säästyttiin useilta kiistoilta ja kauppasuhteisiin saatiin lisää luottamusta. Kirjalliset taidot nousivatkin jo edellytykseksi ulkomaankauppaa harjoittavalle kauppiaille.

Vaikka ulkomaankaupan merkitys kasvoi Suomessa merkittävästi 1700-luvulla, oli se silti vielä melko pienessä roolissa lähes omavaraisessa Suomessa. Suoran ulkomaankaupan osuus Brutto-kansantuotteesta (BKT) oli vain noin yhden prosentin. Pelkät luvut kuitenkin eivät täysin kerro vaihdannan merkitystä Suomessa. Vaihdannan myötä esimerkiksi kulutus monipuolistui ja rahatalous laajeni, mutta ennen kaikkea tärkeimmäksi nousivat pitkäkestoiset verkostot ulkomaan keskuksiin. Nämä verkostot olivat tie kohti kansainvälistä markkinaa ja sen myötä kansainvälisillä markkinoilla noudatettujen kilpailun ja yhteistyön pelisääntöjen pariin. (Kallioinen 2019, 30)

2.1.1 Sääntely alkaa

Kallioisen (2019, 39) mukaan markkinoilta saatavat vero- ja tullitulot innostivat valtioita puuttumaan markkinoiden toimintaan keskiajalla. Valtio samalla myös tuki vaihdantaa erilaisin keinoin, kuten täsmentämällä omistusoikeuksia, rankaisemalla lakia rikkovia sekä turvaamalla kaupankäyntiä

lainsäädännön avulla. Markkinoiden institutionaalinen perusta oli näin rakenteilla valtioiden toimesta. Talouden valvominen ja ohjaaminen ei kuitenkaan ollut näin yksinkertaista ja mahdollisuudet hallitsijoilla olivat rajalliset. Suomi ja Ruotsi olivat kehittyneet melko kiinteäksi kokonaisuudeksi keskiajalla, mutta silti niiden talous ei yltänyt yhtenäiseksi kansantaloudeksi. Kaupunkien ja maaseudun välille syntyi melko jyrkkä työnjako, joka tarkoitti käytännössä sitä, että talonpojat maaseudulla huolehtivat väestöjä ylläpitävästä elintarvikkeiden tuotannosta, kun porvarit kaupungeissa harjoittivat kauppaa ja käsityötä.

Talouden sääntelyn varhaisimpia merkkejä Suomessa on käskynhaltija Matias Kettilmundinpojan määräys, jolla hän 1320-luvulla turun porvarien kanssa halusi estää tallinnalaisten vapaan purjehduksen Suomen rannikoilla ja keskittää Tallinnan kaupan vain Turkuun. Talouden sääntely jatkui 1350-luvulla vielä selkeämmin, kun maaseudulla tehtävä kauppa sekä talonpoikien kauppapurjehdus kiellettiin kaupunginlaissa Maunu Eerikinpojan toimesta. Tämän lain mukaan yksinkertaisesti kaiken kaupankäynnin oli tapahduttava kaupungissa. Lisäksi 1300-luvun valtakunnassa Turku oli Tukholman lisäksi ainut kaupunki, joka sai käydä aktiivista ulkomaankauppaa. Talouden sääntely muuttui yksityiskohtaisemmaksi myöhemmin keskiajalla, kun rahasäännöissä määrättiin mm. erilaisten metallien, humalan ja suolan hinnoista. Keskiajan lopulla annettiin entistä tarkempia säännöksiä maakaupan kieltämiseksi ja keskityspyrkimykset vahvistuivat, kuin useiden kaupunkien markkinaoikeuksia vahvistettiin. (Kallioinen 2019, 40–41)

Kaupan keskittäminen kaupunkiin kesti melkein kolme vuosisataa, kunnes sitä tarkennettiin 1600-luvulla, kun Suomessa ja Ruotsissa luotiin tapulijärjestelmä. Sen mukaan ulkomaankauppaa kävivät vain tapulikaupungit ja muut kaupungit kävivät kauppaa toistensa sekä tapulikaupunkien kanssa. 1600-luvulla kuitenkin suurin osa ulkomaille myytävistä tuotteista meni Tukholman kautta. Vuonna 1648 tervanvienti monopolisoitiin vain Tukholman tervakomppanian yksinoikeudeksi ja tämä kesti vuoteen 1712 saakka. Tarkoituksena oli hillitä tervakaupan vapaata hinnoittelua ja estää tuotteen vienti ulkomaille alihintaan. Kuitenkin valtakunnan tervanviennistä saadut tulot laskivat tätä myötä, vaikka monopoliyhtiö oli luvannut, että tuotteesta saadaan parempi hinta. (Kallioinen 2019, 43) Monopoleista ja niiden toiminnasta sekä tarkoituksesta kerrotaan hieman myöhemmin tässä luvussa enemmän.

2.1.2 Merkantilismin synty

Euroopassa oli esiteollisena aikana vallassa taloudellinen sääntely, joka nähdään merkantilismina tunnettuna talousoppina. Sen ytimessä on taloudellinen nationalismi, jossa maailman vaurauden katsottiin olevan vakio. Tällä siis tarkoitettiin, että oman valtakunnan hyvinvointi ja vaurauden oli mahdollista kasvaa vain kilpailijoiden kustannuksella. Merkantilismin periaatteena oli, että

valtakuntien tulee haalia vaurautta mahdollisimman paljon rajojensa sisäpuolelle ja vähentää riippuvuus ulkomaailmasta minimiin. Merkantilismin katsottiin alkaneen 1500–1600-luvulla, vaikka monet kuninkaasoudat noudattivat merkantilismin oppeja jo kauan ennen tätä. 1600-luvulla Euroopassa talous alettiin käsittää omana järjestelmänä, joka erosi muista yhteiskunnan sektoreista. Merkantilismi on nähty olevan tulos sellaisesta politiikasta, jossa talouden johtava eliitti sekä hallitsijat edistivät yhteisiä etujaan. He ajattelivat omaa etuaan ilman, että talous kokonaisuudessaan olisi tästä hyötynyt. (Kallioinen 2019, 45)

Myös Suomessa ja Ruotsissa Kallioisen (2019, 46–47) mukaan 1600–1800-luvulla yrittäjien toimintaan kuului erityisasemien ja monopoliaseman tavoittelu. Tästä yhtenä esimerkkinä on tekstiilitehtailijoiden valitus valtiopäiville, jossa he vaativat uusien yritysten perustamisen rajoittamista tai jopa kieltämistä. Tehtailijoilla ja ruukin omistajilla oli sinänsä hyvä asema, että heidän muodostamallaan suljetulla ryhmällä oli läheiset välit valtioon ja tämä tuki helposti omien asioiden ajamista. Tilannetta siivitti myös se, että suuri osa teollisuudesta oli sidoksissa armeijalta, eli oikeastaan valtiolta tullessiin tilauksiin. Valtakunnassa harjoitettiin talouspolitiikkaa, jota kutsuttiin ”välistävedon” järjestelmäksi. Talouspolitiikka tosiaan hyödytti enemmän harvoja kuin monia, joten näin ollen nimitys ei ole täysin harhaanjohtava. Tällä tarkoitettiin hallitsijoiden ja eliitin tapaa edistää omia etujaan kokonaisuutta ajattelematta. (Kallioinen 2019, 46–47) Tekstiilitehtailijoiden valitus sekä vaatimukset ovat hyvä esimerkki kilpailun rajoittamisesta oman edun ajamiseksi. Tässä on pyritty rajoittamaan alalle tuloa ja näin ollen myös vapaata kilpailua.

2.2 Markkinarakenteita

Kansantaloustieteessä erilaisia markkinarakenteita on jaoteltu kolmeen ryhmään, joita ovat täydellinen kilpailu, monopoli ja oligopoli. Nämä mallit ovat rakenteeltaan erilaisia ja ne pyrkivät selittämään, miten markkinahinta ja markkinoilla vaihdettu määrä muodostuvat. Täydellinen kilpailu kuvaa tilannetta, jossa tuotteen kysyntä ja tarjonta, eli niin kutsutut markkinavoimat määräävät tuotteelle markkinahinnan. Epätäydellisen kilpailun markkinoilla taas kilpailu ei ole täysin vapaata, vaan jokin yksittäinen osapuoli voi vaikuttaa markkinahintaan tai jopa asettaa sen haluamalleen tasolle. Tällainen on esimerkiksi monopolimalli, jossa markkinoilla toimii vain yksi suuri tuottaja, eikä pienempiä kilpailijoita ole laisinkaan. Myös oligopoli on epätäydellisen kilpailun malli ja se kuvaa tilannetta, jossa markkinoilla on vain vähän kilpailijoita. Nämä mallit ovat staattisia, sillä niissä oletetaan tuotantomenetelmien ja tuotevalikoimien pysyvän aina ennallaan. Todellisuudessa tällaista tilannetta ei ole, sillä nämä mallit eivät ota esimerkiksi dynaamisen kilpailun synnyttämiä innovaatioita huomioon. Mallit ovat siis yksinkertaistettu versio todellisesta kilpailusta, mutta ne auttavat ymmärtämään markkinoiden toimintaa. (Leivo, Leivo, Huimala & Huimala 2012, 11–12)

Suomessa hyvä esimerkki monopolista on kaikille tuttu valtion monopolina toimiva alkoholin vähittäismyynnistä vastaava Alko Oy. Tässä valtion monopolilla tarkoitetaan sitä, että Alko Oy:lla on yksinoikeus myydä yli 5,5 tilavuusprosenttia alkoholia sisältäviä juomia ja Alko Oy on kokonaan Suomen valtion omistama monopoliyritys. Monopoliasema valtio-omisteisessa yrityksessä jakaa mieliteitä ja sen purkamistakin on kannatettu laajasti. Mikäli monopolista luovuttaisiin, vapautuisi alkoholin vähittäismyynnin kilpailu.

Kilpailu luo painetta, joka pakottaa tuottajan tuottamaan tuotettaan minimikustannuksin ja tarjoamaan sitä markkinan toiselle osapuolelle minimivoitolla. Jos saman tuotteen saa muualta edullisemmin, haluaa markkinan toinen osapuoli todennäköisesti sen edullisemman. Dynaamisesti tarkasteltuna kilpailu on prosessi, jossa yrittäjät pyrkivät jatkuvasti saavuttamaan kilpailuetua ja näin suurempia voittoja sekä parempia tuotantomahdollisuuksia. Se yritys, joka tuottaa parempia tavaroita tai palveluja asiakkailleen, saa kilpailuetua kilpailijoihinsa nähden, sillä asiakkaat haluavat valita mieluummin kyseisen yrityksen tuotteita. (Kallioinen 2019, 10)

Kilpailu voi herättää tunteita, mutta Kallioisen (2019, 11) mukaan se on välttämätön asia koko yhteiskunnan ja kansantalouden kannalta. Vaikka lyhyellä aikavälillä kilpailu voi aiheuttaa yksilölle tai yritykselle haittaa, on se pitkällä tähtäimellä hyödyllistä kokonaisuudessaan kansantalouden kannalta ja myös kuluttaja hyötyy siitä. Kun yritykset pyrkivät tuottamaan mahdollisimman hyviä tuotteita voittaakseen asiakkaat puolelleen ja myymään niitä kuluttajalle edulliseen hintaan, on kuluttajan osa huomattavasti parempi kuin ilman kilpailua olevalla markkinalla, jossa yrittäjällä on mahdollisuus pyytää kovaa hintaa heikommastakin tuotteesta.

2.3 Markkinoiden sääntelyn syyt

Markkinoilla on oltava pelisääntöjä, jotta ne toimivat oikein ja ovat kaikille reilut. Tarkoitus on estää haitallista ja tehotonta toimintaa markkinoilla. Yritysten tulisi saada vapaasti kilpailla keskenään, rehellisesti ja avoimesti. Toimivasta kilpailusta ja sen edistämisestä hyötyvät kuluttajat, sillä toimivassa markkinataloudessa kuluttajan valinnat ohjaavat hintatasoa. Markkinatalouden ja tässä tapauksessa täydellisen kilpailun mallin kilpailu perustuvat kysynnän ja tarjonnan kohtaamiseen, joka ohjaa hintatasoa kohti markkinahintaa. Mikäli kysyntää on enemmän, kuin markkinoilla on tarjota tuotetta, on tuotetta syytä valmistaa enemmän tai alalle tarvitaan uusi kilpailija. Mikäli tuotetta ei saada markkinoille lisää, mutta kysyntä pysyy yhtä vahvana, nousee luonnollisesti tuotteen hinta. Sama tapahtuu myös toisinpäin, mikäli tuotetta on tarjolla enemmän, kuin sille olisi kysyntää. Tällöin jää osa tuotteista myymättä ja näin ollen hinnan on laskettava, jotta tuotetta saataisiin vielä kaupaksi. Kuluttajat ovat valmiita herkemmin ostamaan myös uuden ja vieraan tuotteen, mikäli hinta on alhaisempi. (Nykänen ym. 2019, 150–151)

Myös laatu määrittelee tuotteen hintaa. Nykäsen ym. (2019, 151) mukaan, mikäli laatu ei tyydytä asiakasta, hän todennäköisemmin jättää tuotteen ostamatta ja yrityksen on reagoitava. Tilanne ratkaistaan joko hinnan alentamisella tai tuotteen laadun parantamisella. Sama toimii myös toisinpäin, sillä jos hinta on kuluttajalle liian korkea tuotteen korkean laadun vuoksi, voi yritys tietoisesti heikentää tuotteen laatua ja näin saada sen hintaa alemmaksi. Tällaisessa tilanteessa voidaan puhua ”ylilaadukkaasta” tuotteesta. Yksi tekijä tuotteiden laadussa, joka on syytä ottaa huomioon, on tuoteturvallisuuslainsäädäntö. Tästä määrätään tuoteturvallisuuslain (914/1986) mukaan ja se suojelee kuluttajia niin, että ainakaan vaarallisia tuotteita ei saisi olla markkinoilla kuluttajan saatavilla. Kuluttajan ostopäätökset vaikuttavat markkinoihin myös kansantalouden tasolla. Tässä puhutaan siis tuotannon sijoittamisesta sinne, missä kysyntää on enemmän. Mikäli yhdellä markkinalla riittää kysyntää enemmän kuin toisella, on syytä lisätä resursseja sinne. Tämä vaatii resurssien siirtämistä toisilta markkinoilta, jossa valmistaminen ei ole enää yhtä kannattavaa.

2.4 Markkinavoima

Markkinavoimasta puhutaan mitattaessa yrityksen voimaa markkinoilla. Voidaan katsoa, että kun yrityksellä on mahdollisuus toimia itsenäisesti kilpailijoistaan ja markkinoistaan, omaa se markkinavoimaa. Kuitenkin silloin, kun markkinoille pääsy on vapaata, ei edes suurilla yrityksillä ole olemassa todellista markkinavoimaa. Mikäli jollain yrityksellä on paljon markkinavoimaa, heikentää se kilpailua alalla. Markkinavoimaa voi olla myös yritysryhmällä. Tällöin kilpailu on epätäydellistä ja hintoja kontrolloivat ainakin jokseenkin yritykset eikä markkinat. Mikäli siis yrityksellä on mahdollisuus kontrolloida tuotantoa ja hintoja, ei silloin kysyntä ja tarjonta voi kohdata luonnollisella tasolla. Yritys voi saada markkinavoimaa myös yksinkertaisesti jonkin tuotteen tai keksinnön paremmuuden seurauksena. Markkinavoimaa ei ole yleisesti kielletty, vaikka yrityksellä olisi määräävä markkina-asema. Kuitenkin toimintatapoihin voidaan puuttua, mikäli yritys on markkinoita hallitseva. Kun lähdetään arvioimaan markkinavoimaa, on syytä arvioida ensin relevantit markkinat, eli ne tuotemarkkinat, joilla yrityksen hyödykkeet kilpailevat. Lisäksi tulee ottaa selvää, onko yrityksellä määräävä asema markkinalla vai ei. (Nykänen ym. 2019, 153)

Nykänen ym. (2019, 151–152) mukaan mikäli on kyseessä tuote tai toimiala, jossa kilpailu ei ole mahdollista, koska tuote ei ole esimerkiksi korvattavissa toisella tuotteella, voidaan luoda kilpailua jäljittelevä toiminta. Tällaisesta kilpailua jäljittelevästä toiminnasta yksi esimerkki on julkisen vallan järjestämä tarjouskilpailu. Julkisen vallan ja tarjoajien toimintaa on tässä tapauksessa säänneltävä laissa, jotta prosessi onnistuu. Suora sääntely markkinoilla on myös yksi vaihtoehto, mikäli kilpailu ei ole mahdollista. Tätä on syytä käyttää lähinnä markkinoilla, joita hallitsee luonnollinen monopoli.

Luonnollisen monopolin markkinoilla aiheuttaa tilanne, jossa yhden toimijan toimiminen markkinoilla on tehokkaampaa, kuin kahden. Tällaisesta markkinasta hyvä esimerkki Suomessa on sähkön siirtomarkkinat ja näitä varten onkin säädetty laki hinnoittelun ja laadun osalta.

2.5 Kilpailulainsäädäntöä

Kilpailua on joissain tapauksissa säädeltyä, mutta tietyt kilpailunrajoitukset ovat kiellettyjä. Kilpailulaki ja EU:n kilpailulainsäädäntö kieltävät tietyntyyliset kilpailunrajoitukset, joista katsotaan olevan haittaa taloudelliselle kilpailulle ja näin ollen yhteiskunnalle. Tätä kutsutaan kieltoperiaatteeksi. Näitä kiellettyjä kilpailunrajoituksia ovat markkina-aseman väärinkäyttö, kartellit sekä tietyt yrityskaupat. Yrityskauppoja valvotaan markkinoiden keskittymisen estämisen vuoksi ja tätä on nähty Suomessa esimerkiksi sairaaloiden osalta. Kilpailulain (12.8.2011/948) 2 luvun 5 §:n mukaan:

Sellaiset elinkeinonharjoittajien väliset sopimukset, elinkeinonharjoittajien yhteenliittymien päätökset sekä elinkeinonharjoittajien yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden tarkoituksena on merkittävästi estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua tai joista seuraa, että kilpailu merkittävästi estyy, rajoittuu tai vääristyy, ovat kiellettyjä. Kiellettyjä ovat erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat: 1) joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja; 2) joilla rajoitetaan tai valvotaan tuotantoa, markkinoita, teknistä kehitystä taikka investointeja; 3) joilla jaetaan markkinoita tai hankintalähteitä; 4) joiden mukaan eri kauppakumppaneiden samankaltaisiin suorituksiin sovelletaan erilaisia ehtoja siten, että kauppakumppanit asetetaan epäedulliseen kilpailuasemaan; tai 5) joiden mukaan sopimuksen syntymisen edellytykseksi asetetaan se, että sopimuspuoli hyväksyy lisäsuoritukset, joilla niiden luonteen vuoksi tai kauppatavan mukaan ei ole yhteyttä sopimuksen kohteeseen.

Kilpailulaissa kiellettyyn toimintaan yritysten kesken ei vaadita edes suullista tai kirjallista sopimusta, vaan riittää, että olemassa on jonkinlainen sopimus, päätös tai yhdenmukaistettu menettelytapa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että riittää kun yritykset ovat saavuttaneet jonkin yhteisymmärryksen toimistaan markkinoilla. Mikäli tällä yhteisymmärryksellä on jokin vaikutus kilpailuun, on se kiellettyä kilpailulainsäädännön viidennen pykälän nojalla. (Nykänen ym. 2019, 155)

Tässä laissa tarkoitetaan: 1) *elinkeinonharjoittajalla* luonnollista henkilöä sekä yhtiä tai useampaa yksityistä tai julkista oikeushenkilöä, joka harjoittaa taloudellista toimintaa; 2) *määrävällä markkina-asemalla* yhdellä tai useammalla elinkeinonharjoittajalla taikka elinkeinonharjoittajien yhteenliittymällä olevaa koko maan tai tietyn alueen kattavaa yksinoikeutta tai muuta sellaista määrävää asemaa tietyillä hyödykemarkkinoilla, joka merkittävästi ohjaa hyödykkeen hintatasoa tai toimitusehtoja taikka vastaavalla muulla tavalla vaikuttaa kilpailuolosuhteisiin tietyllä tuotanto- tai jakelupor- taalla. (Kilpailulaki, luku 1, 4 §)

Kilpailulaki vastaa aineellisilta säännöksiltään Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen artikloja 101 ja 102. Lisäksi kilpailulaki pitää sisällään kilpailuneutraalisäännökset sekä

päivittäistavarakaupan määräävää markkina-asemaa koskevan säännöksen. Näitä ei löydy EU-lainsäädännöstä. Kilpailulakia sovelletaan silloin, kun järjestelyt eivät vaikuta jäsenvaltioiden välillä tapahtuvaan kauppaan. Jos vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan on, sovelletaan EU:n kilpailusääntöjä. Mikäli yrityksen toiminta rajoittaa kilpailua Suomessa tai sillä on vaikutuksia suomalaiseseen asiakaspiiriin, voidaan siihen puuttua kilpailulain nojalla. Tämä mahdollistaa Kilpailu- ja kuluttajaviraston voimavarojen suuntaamisen merkittävämpiin ongelmiin kilpailussa ja samoin antaa mahdollisuuden asettaa tehtävät tärkeysjärjestykseen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022)

Kilpailulaki on tullut voimaan 1.11.2011, mutta tämän jälkeen siihen on tehty useita muutoksia. Esimerkiksi kilpailuneutraliteettia koskevat säännökset kilpailulakiin astuivat voimaan vuonna 2013 syyskuun alussa. Muutama kuukausi myöhemmin, vuoden 2014 alusta astui määräävää markkina-asemaa päivittäistavarakaupassa koskeva pykälä voimaan. Lisäksi on täydennetty kilpailulain tarkastuksia koskevaa pykälää. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022)

2.5.1 Määräävän markkina-aseman väärinkäyttö

Määräävä markkina-asema on yhden tai useamman elinkeinoharjoittajan yhteenliittymää, jolla on koko maassa tai jossain tietyllä alueella kattava yksinoikeus tai muu määräävä asema tietyillä hyödykemarkkinoilla. Tämä yhteenliittymä ohjaa merkittävästi esimerkiksi hyödykkeen hintatasoa tai toimitusehtoja. Kun lähdetään tutkimaan tapausta mahdollisesta väärinkäytöstä, on ensimmäisenä selvitettävä, onko yritys määräävässä asemassa markkinoilla. (Nykänen ym. 2019, 157)

Määräävän markkina-aseman väärinkäyttö on kiellettyä Kilpailulain 1 luvun 4 §:n 2 kohdan ja EU:n toiminnasta tehdyn sopimuksen mukaan. Tämä voi olla esimerkiksi hinnoittelussa tapahtuvaa väärinkäyttöä, jossa hinta voi olla esimerkiksi kohtuuttoman korkea. Tapaukseen saattaa liittyä myös esimerkiksi toimituksesta kieltäytymistä tai yksinmyynti- tai yksinostosopimuksia. Kuitenkaan itsessään määräävä markkina-asema ei ole kielletty, mikäli sitä ei käytä väärin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022)

Kilpailulain toisen luvun 7§:n mukaan yhden tai useamman elinkeinoharjoittajan tai elinkeinoharjoittajien yhteenliittymän määräävän markkina-aseman väärinkäyttö on kiellettyä. Väärinkäyttöä voi olla erityisesti: 1) kohtuuttomien osto- tai myyntihintojen taikka muiden kohtuuttomien kauppaehtojen suora tai välillinen määrääminen; 2) tuotannon, markkinoiden tai teknisen kehityksen rajoittaminen kuluttajien vahingoksi; 3) erilaisten ehtojen soveltaminen eri kauppakumppanien samankaltaisiin suorituksiin kauppakumppaneita epäedulliseen kilpailuasetelmaan asettavalla tavalla; tai 4) sen asettaminen sopimuksen syntymisen edellytykseksi, että sopimuspuoli hyväksyy lisäsuoritukset, joilla niiden luonteen vuoksi tai kauppatavan mukaan ei ole yhteyttä sopimuksen kohteeseen. (Kilpailulaki, 2 luku, 7 §)

Kun arvioidaan määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä, voi ongelmaksi nousta esimerkiksi vertailun vaikeus. Kun tarkastellaan tilannetta, jossa epäillään yrityksen pyrkivän keräämään monopolivoittoja, eli merkittävästi korkeamman hinnan asettaminen kuin mitä se kilpaillussa tilanteessa olisi, kohdataan helposti tilanne, jossa ei ole vertailukohtaa määräävän markkina-aseman hinnan ja kilpaillun hinnan välille. On siis käytännössä mahdotonta sanoa, onko ylihintaa tilanteessa peritty vai ei. (Nykänen ym. 2019, 157)

Mikäli yksi yritys hallitsee markkinoita, voi se myös päätyä asiakkaiden diskriminointiin. Tällä tarkoitetaan sitä, kun yritys käyttää erilaisia ehtoja taikka eri hinnoittelua asiakkailleen ilman kilpailu-keudellisia perusteita. Niin sanotut uskollisuusalennukset ovat kiellettyjä, sillä niiden ainoa tarkoitus on säilyttää asiakassuhde. Kun asiakassuhdetta pyritään ylläpitämään alennuksilla, pyritään samalla estämään muiden yritysten markkinoille pääsyä. Kiellettyä on myös pyytää samanlaisilta asiakailta eri hintaa samasta tuotteesta tai palvelusta, tätä kutsutaan diskriminoinniksi. (Nykänen ym. 2019, 157–158)

Varian (2014, 480) mukaan monopoli toimii tehottomalla tuotantotasolla, koska se on rajoittanut tuotantonsa siihen pisteeseen, jossa ihmiset ovat valmiita maksamaan ylimääräisestä tuotannosta enemmän kuin sen tuottaminen maksaisi. Näin ollen ei haluta tuottaa yhtään ylimääräistä sillä tämä taas pakottaisi alas sitä hintaa, jonka olisi mahdollista saada. Kuitenkin jos olisi mahdollista myydä tuotteita eri hinnoilla eri kohderyhmälle, olisi tilanne toinen. Pystyäkseen onnistumaan hintadiskriminoinnissa, yrityksellä täytyy olla mahdollisuus segmentoida, eli jaotella asiakkaansa eri ryhmiin näiden maksuhalukkuuden ja -kyvyn perusteella. (Pohjola 2010, 83)

Hintadiskriminointi yleensä jaotellaan kolmeen ryhmään ja näistä puhutaan ensimmäisen-, toisen- ja kolmannen asteen hintadiskriminointina. Ensimmäisen asteen hintadiskriminoinnissa monopoli myy jokaiselle ostajalle tuotteen eri hinnalla näiden maksuhalukkuuden mukaan. Tätä on kutsuttu myös täydelliseksi hintasyrjinnäksi, mutta se on käytännön tasolla vaikea toteuttaa ilman täydellisen informaation tavoittamista. Kuitenkin nykyään internet mahdollistaa kuluttajien preferenssien seuraamista tarkemmin ja näin ollen dynaamisempi hinnoittelu mahdollistuu. Toisen asteen hintadiskriminaatio tarkoittaa, että ostajille tarjotaan tuotteita samalla tavalla samaan hintaan, mutta eri myyntimäärille on eri hinnat. Tästä esimerkkinä on määräalennukset. Toisen asteen hintadiskriminointia tapahtuu, kun esimerkiksi sähkön hinta asetetaan alhaisemmaksi suuremmalle asiakkaalle. Kolmannen asteen hintadiskriminoinnissa tietyille asiakassegmenteille myydään tuotetta eri hintaan. Tästä esimerkkejä ovat opiskelija-alennukset sekä eläkeläisten alennukset. Kolmannen asteen hintadiskriminoinnissa tuotteet ovat syytä olla välittömästi kulutettavia, tai ostaja voi hyödyntää arbitraasia, eli ostaa tuotteen edullisempaan hintaan ja myydä eteenpäin kalliimmalla. (Kuosmanen 21.2.2022; Varian 2014, 480)

Hintadiskriminoinnista voidaan tuoda esimerkkinä Suomessa Nokian Renkaat, joka myi samoja renkaita eri merkeillä ja eri hinnoilla. Kauppalehden artikkelissa kerrotaan Nokian Renkaiden jo vuosien ajan jakaneen väärää tietoa sen valmistamista henkilöautojen renkaista. Vaikka renkaita on valmistettu samalla reseptillä Pohjoismaihin ja Keski-Eurooppaan, on niitä myyty eri hinnoilla ja eri tuotteina. Yhtiö on väittänyt valmistavansa erilaisia renkaita Pohjoismaihin ja Keski-Eurooppaan ja on saanut toiminnallaan huomattavaa taloudellista hyötyä. Kuluttajille tämä hintaero on ollut jopa satoa euroja rengassarjojen osalta ja kyseisiä kalliimpia renkaita on myyty enimmäkseen Suomessa. (Hänninen 2016)

Markkinoille pääsyn estäminen on kielletty, sillä se on markkinavoiman väärinkäyttöä. Tätä nähdään erityisesti silloin, kun yrityksellä on hallussaan hyödyke, joka on välttämätön jatkoliiketoiminnan käynnistämiseen. Tämä voi olla esimerkiksi immateriaalioikeus, sopimus tai jokin infrastruktuuri, jolla pyritään laajentamaan omaa määräävää markkina-asemaa tai ainakin turvaamaan se. Tällöin voidaan käyttää juuri mainittuja uskollisuusalennuksia tai jopa toimituksista kieltäytymistä. (Nykänen ym. 2019, 158)

Yrityskauppojen valvonta tapahtuu kilpailulain säädösten mukaisesti. Yrityskauppoja ei pidetä siinänsä kilpailupoliittisesti negatiivisena, mutta jotkut yrityskaupat voivat johtaa markkinarakenteen muokkautumiseen niin, että kuluttajien maksamat hinnat nousevat. Yrityskauppoihin puututaan kilpailulain mukaisesti, mikäli yrityskauppa luo määräävän markkina-aseman tai vahvistaa sitä ja näin estää tehokasta kilpailua Suomen markkinoilla tai oleellisella osalla niitä. Yrityskaupan estämisen vaihtoehtona on kaupalle ehtojen asettaminen. Yrityskauppalvonta tähtää säilyttämään markkinoiden kilpailullisen rakenteen. (Leivo ym. 2012, 1398; Työ- ja elinkeinoministeriö 2022)

2.5.2 Kartellit kilpailulaissa

Nykänen ym. (2019, 154) mukaan yritysten välinen yhteistyö suoranaisesti ei ole kiellettyä, mutta mikäli yritykset pyrkivät yhteistyön kautta hyödyntämään markkinavoimaansa muiden yritysten ja asiakkaan kustannuksella, kutsutaan sitä kartelliksi ja kartellit ovat kiellettyjä kilpailulain mukaan. Yleisesti kartellirytykset eivät pyri toimintansa tehostamiseen, vaan nimenomaan sen markkinavoiman hyödyntämiseen. Joissain tapauksissa yksittäisen yrityksen markkinavoimalla voi olla myös positiivinen vaikutus ja sitä pyritään suojaamaan esimerkiksi tietyin immateriaalioikeuksin. Tällainen positiivinen vaikutus voi olla esimerkiksi johonkin tutkimukseen tai tuotekehitykseen liittyvä, kun yrityksellä on suurempi markkinavoima ja näin suuremmat tuotot, jotka kannustavat uusien tuotteiden kehittämiseen ja innovointiin.

Kartelleista puhuttaessa on syytä ottaa huomioon sen markkinavoima ja näin ollen se, kuinka laajalti kartelli hallitsee hyödykkeen markkinoita. Todella markkinavoimainen on kartelli, joka kattaa tärkeimmät tuottajat ja jälleenmyyjät ja näin ollen pystyy hallitsemaan suuresti markkinoille pääsyä ja jopa estämään sen. Tällainen kartelli on todella haitallinen markkinoiden ja asiakkaan kannalta. Mikäli muutama pieni yritys tekee yhteistyötä, ei se välttämättä edes tuo niille merkittävää markkinavoimaa ja näin ollen tällaiseen kiellettyyn yhteistyöhön ei välttämättä edes puututa. Syynä tähän on *de minimis* -tiedonanto, eli vähämerkitykselliset kilpailunrajoitukset. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa sopimusosapuolten yhteenlaskettu markkinaosuus ei ylitä 10 % millään niistä markkinoista, jotka kuuluvat sopimuksen vaikutusalaan. Näin ollen sopimuksella kilpailijoiden välillä ei ole suoranaisesti tuntuvaa kilpailua rajoittavaa vaikutusta. Vakavampiin ja merkityksellisempiin kartelleihin pyritään puuttumaan, sillä niiden toiminnalla ainoana tavoitteena on markkinahäiriön aiheuttaminen ja tämä on lainvastaista. (Nykänen ym. 2019, 155; Kuluttaja- ja kilpailuvirasto, 2021)

Kartelli pyrkii vaikuttamaan markkinoilla toimivien, sekä markkinoille pyrkivien yritysten toimintaan. Sen tarkoituksena on heikentää jo markkinoilla olevien yritysten tulosta. Hintakartelleissa mukana olevat yritykset voivat esimerkiksi sopia hinnoistaan ja näin saavat tuotteistaan ylihintaa kuluttajan kustannuksella. Yleisesti tämä aiheuttaa tuotannon vähenemistä, hintojen nousemista ja näin monopolivoittojen keräämistä. Vertikaalisessa kartelleissa taas pyritään pitämään jälleenmyyntihintaa tietyissä rajoissa, kun rajoitetaan tuotteiden saatavuutta. (Nykänen ym. 2019, 155)

Poikkeuksena aiemmin esitettyyn Kilpailulain 5 §, on 6 §: mukaan:

Edellä 5 §:ssä säädetty kielto ei kuitenkaan koske sellaista elinkeinonharjoittajien välistä sopimusta, elinkeinonharjoittajien yhteenliittymän päätöstä tai elinkeinonharjoittajien yhdenmukaistettua menettelytapaa tai sellaista sopimusten, päätösten tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen ryhmää, joka: 1) osaltaan tehostaa tuotantoa tai tuotteiden jakelua taikka edistää teknistä tai taloudellista kehitystä; 2) jättää kuluttajille kohtuullisen osuuden näin saatavasta hyödyistä; 3) ei aseta asianomaisille elinkeinonharjoittajille rajoituksia, jotka eivät ole välttämättömiä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi; ja 4) ei anna näille elinkeinonharjoittajille mahdollisuutta poistaa kilpailua merkittävältä osalta kysymyksessä olevia hyödykkeitä. (Kilpailulaki, luku 2, 6 §)

Ongelmaksi kiellettyjen kartellien paljastamisessa osoittautuu lähinnä toteennäyttämisen vaikeus. Yleisesti yritykset eivät sovi kielletystä yhteistyöstään avoimesti ja tietoa pidetään hyvin salassa. Näitä tietoja ja sopimuksia saattaa löytyä joistain johtoelinten pöytäkirjoista tai esimerkiksi salaisista sähköpostiketjuista. (Nykänen ym. 2019, 156)

3 Kartellit

Kartelliksi kutsutaan kahden tai useamman kilpailijan välistä yhteistyötä, jossa tavoitteena on markkinoiden toimintaa haittaava ja kilpailua rajoittava toiminta. Usein kilpailua rajoitetaan esimerkiksi sopimalla hinnoista tai kauppaehdoista. Myös tuotannon rajoittaminen ja markkinan jakaminen ovat kartellille tyypillisiä piirteitä. Usein kartellissa on sovittu useammasta erilaisesta kilpailun rajoittamisesta, eikä vain yhdestä. Myös asiakkaiden ja tavarantoimittajien valintamahdollisuudet rajoittuvat kartellien myötä. Kun markkinoita ohjaava hintamekanismi ei toimi oikein, kärsii hyödykkeen tuotannon ja jakelun kohdentuminen. Kustannusten valvominen ja muu tehostaminen toiminnassa ei ole enää yhtä kannustavaa, kun kilpailu ei ole sen luonnollisella tasolla. Näin myös joillain yrityksillä on mahdollisuudet saavuttaa ylisuuria voittoja, kun yhteistyön ehdot ja yhtenäiset hinnat ovat heidän puolellaan. (Aalto-Setälä ym. 2016, 51)

3.1 Horisontaaliset kartellit

Kilpailijoiden välillä tapahtuva yhteistyö voi olla horisontaalista tai vertikaalista. Kun puhutaan kilpailijoiden horisontaalisesta yhteistyöstä, joka vaikuttaa haitallisesti kuluttajien ja muiden toimijoiden mahdollisuuksiin sekä rajoittaa kilpailua, käytetään usein nimitystä kartelli. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa kilpailijat ovat sopineet keskenään esimerkiksi kauppahinnoista, tuotannon rajoittamisesta, kauppaehdoista tai vaikka jakaneet keskenään markkinaa. Usein kartellissa on sovittu useammasta kielletystä yhteistyöstä samanaikaisesti. Vaarana kartellien yhteistyössä on hintojen nostaminen kohti monopolista tasoa ja näin ollen kuluttajan asettaminen epäedulliseen asemaan. (Aalto-Setälä ym. 2016, 51)

Kartelliin voi kuulua kaksi tai useampi kilpailijaa, joilla on yhteinen sopimus ja/tai yhdenmukaistetut menettelytavat keskenään. Muista sopimuksista kartellit eroavat siinä, että niiden tarkoitus on vain rajoittaa kilpailua, eikä tuottaa mitään tasapainottavaa hyötyä siihen. Joissain tapauksissa kilpailijoiden välinen yhteistyö voi kilpailun rajoittamisen lisäksi myös tuoda etuna mittakaavaetuja ja nopeampaa tuotekehitystä. Tällaisessa tilanteessa voidaan positiivisia ja negatiivisia puolia vertailla toisiinsa. Kartelleissa kuitenkin ei ole tasapainottavia hyötyjä, joten niissä tällaista vertailua on mahdotonta tehdä. Yhteiskunta ja kuluttajat kärsivät, kun kartellissa mukana oleva yritys tuottaa vähemmän, mutta ansaitsee korkeampia tuottoja. Resurssit allokoituvat väärin ja tehokkuus kärsii yhteiskunnassa kartellien vuoksi, ja siksi ne ovatkin kiellettyjä lähes maailmanlaajuisesti. (Leivo ym. 2012, 218)

Allokointitehokkuudessa markkinoiden resurssit on jaettu niin, että käytöstä saatava hyöty on maksimoitu. Kun talous on allokatiivisesti tehokas, se tuottaa hyödykkeitä optimaalisessa suhteessa.

Kartellissa allokativinen tehokkuus kärsii, kun yritykset nostavat tuotteen hintaa ja rajoittavat tuotantoa. Kartelli vähentää tuotteen osalta vaihdantaa ja saa asiakkaalta ylihintaa, jolloin vauraus siirtyy kuluttajalta kartellin jäsenille. Tuotteen vaihtoehtoiskustannukset ylittyvät selvästi korkeamman hinnan myötä ja tämä johtaa tilanteeseen, jossa kuluttajan kysyntä ohjautuu tuotteisiin, joita se ei olisi alun perin halunnut hankkia samoissa määrin. Myös dynaaminen tehokkuus kärsii kartellien myötä, kun kilpailun puutteen takia tuottavuus heikkenee ja tekninen kehitys hidastuu. Tästä käytetään termiä dynaaminen tehokkuustappio. Kun yritykset ovat mukana kartellissa, ovat ne suojassa kilpailupaineelta, joka ohjaisi niitä kohti kustannustehokkuutta ja innovointia. (Leivo ym. 2012, 218–219; Pohjola 2010, 265)

Aalto-Setälän ym. (2016, 131–132) mukaan tuotteiden laadun kannalta hintasignaalien hämärtyminen voi tuottaa ongelmia, sillä kannusteet laadun valintaan ja innovaatioiden kehittämiseen eivät ole korkeat. Kartelliin kuuluvilla yrityksillä ei ole taloudellista kannustetta parantaa tuotteensa laatua tai tuoda markkinoille uusia tuotteita, joten talouden allokativinen ja dynaaminen tehokkuus kärsivät edelleen. Mikäli hinnat saisivat määräytyä vapaassa kysynnän ja tarjonnan vuorovaikutuksessa, toimisi vaihtoehtoiskustannuksia korkeampi hinta houkuttimena tuotannon tai kapasiteetin lisäämiseen, sekä houkuttelisi se uusien yrittäjien tuloa alalle.

Kartellin osapuolilla on pyrkimys päästä yhteisymmärrykseen yhteenlaskettujen liikevoittojen kasvattamisesta ja sopimuksessa usein päätetään voittojen jaosta osapuolten välillä sekä siitä, kuinka paljon hintaa yritetään nostaa. Kartellilla on eri tapoja pyrkiä nostamaan yhteenlaskettua liikevoittoaan, kuten yhteinen hintataso, tuotannon rajoittaminen, tarjousyhteistyö tai alueiden ja asiakkaiden jakaminen. Mikään näistä yhteistyön muodoista ei sulje toista pois, vaan usein ne ovatkin toisiaan täydentäviä. (Aalto-Setälä ym. 2016, 133)

3.1.1 Hintakartelli

Yhteisestä hintatasosta sopiminen on lähes aina mukana kartellisopimuksessa. Hinta on markkinoilla yksi keskeisimmistä kulutus- ja tuotantopäätöksiä ohjaavista tekijöistä. Kun kuluttajalla on tarve tietylle hyödykkeelle, tekee hän usein valintansa hyödykkeen hinta-laatusuhteen perusteella. Tuotteita tarjoavat elinkeinoharjoittajat tekevät päätöksiä pitkälti kuluttajien kysynnän ohjaamina. Näin syntyy hintakilpailu ja kuluttajalle tarjotaan erihintaisia tuotteita, josta se voi valita hinta-laatusuhteeltaan parhaan, ja näin sitä tarjoavalla elinkeinoharjoittajalla on hyvä mahdollisuus menestyä. Kun hintakilpailu estyy ja markkinoiden itseohjautuvuus häiriintyy kilpailijoiden välisen yhteisymmärryksen tai sopimuksen myötä, puhutaan hintakartellista. Hintakartelli voi koskea myös esimerkiksi alennuksia tai toimitusehtoja. Myös suositushintojen antaminen ja niiden soveltaminen

haittaavat markkinoita ja johtavat lähes aina samaan lopputulemaan kuin hinnoista sopiminen. (Aalto-Setälä ym. 2016, 134–135)

Aalto-Setälä ym. (2016, 135) esittää, että hintakartelliin puututaan aina sen vaikutuksista huolimatta, sillä se on vakava kilpailunrajoitus eikä sitä voida pitää vähämerkityksellisenä. Tästä päätehtään kilpailulain 5 §:ssä, jonka mukaan kielletään kilpailukäyttäytymisen koordinoiminen keskenään kilpailevien yritysten välillä. Sekä myynti- että ostohinnoista sopiminen on yhtä lailla kiellettyä ja kiellon tulkinta on tiukka. Hinnan määrittely ei ole aina samasta hinnasta sopimista, vaan se voi olla esimerkiksi vähimmäis- tai enimmäishinnan asettamista tai näistä annettavia suosituksia. Kyseessä saattaa olla esimerkiksi alennusten myöntämistä tietyille asiakkaille tai tiettyjen kriteerien täytyessä. Tavoitehinnasta sopiminen puolestaan tarkoittaa sitä hintatasoa, johon kartellisopimuksella pyritään pääsemään rajoittamalla tuotantoa. Ratkaisevaksi ei nouse hintakartellin kieltämisessä sen järjestelyn oikeudellinen muoto, vaan oletettavat tai tosiasialliset vaikutukset markkinoihin.

3.1.2 Tarjouskartelli

Tarjouskartelli on yhtä lailla vakava kilpailunrajoitus ja sitä voidaan pitää hintakartellin erikoistapauksena, sillä usein yhteistyö koskee myös tarjoushintaa. Tarjousyhteistyö on kielletty muiden kartellien tavoin sen muodosta riippumatta ja myös se voi perustua pelkkään yhteisymmärrykseen. Tarjouskartellin kieltäminen perustuu tarjouksen pyytäjän suojelemiseen ja siihen, että tarjoushinnat vastaavat kysyntä- ja tarjontaolosuhteisiin perustuvaa hintamekanismia. Tarjouskartellien merkitys on korostunut sekä talouden että yhteiskunnan osalta, kun julkisia hankintoja on alettu kilpailuttaa. Kilpailun tulisi olla avointa ja vapaata, jotta kilpailuttamisesta olisi yhteiskunnalle hyötyä ja tarjouskilpailun voittaa rehellisesti tilanteeseen paras kilpailija. Tämä on myös tuotannon tehokkuudelle ja hyödykkeiden allokatiolle paras vaihtoehto. Tarjousyhteistyön kieltämisellä tarkoitetaan hinnoista sopimista, hinnan osaa, ennakkoa sekä muita toimitusehtoja. Myös sellaiset sopimusehdot, jotka eivät suoraan koske edellä mainittuja, mutta vaikuttavat tarjoushintaan epäsuorasti, kuuluvat kiellon piiriin. (Aalto-Setälä ym. 2016, 140)

Tarjouskartellissa kartellin osapuolet tekevät yhteistyötä sopimalla tarjouksistaan ja näin pyrkivät nostamaan hintoja. Tällaisessa tilanteessa osapuolet ovat usein sopineet siitä, kuka jättää alhaimman tarjouksen ja näin voittaa tarjouskilpailun. Tilanteessa myös tarjouksen hinta on yleisesti entuudestaan sovittu. Joissain tapauksissa voidaan myös sopia, että muut yritykset vetävät tarjouksensa pois, tai jättävät sen kokonaan tekemättä. Mikäli yritykset sopisivat liian samanlaisista tarjouksista, saattaisi se herättää epäilyksiä asiakkaiden ja viranomaisten puolelta. Yritysten

välisestä järjestelmästä pyritään sopia monimutkainen, jotta sen havaitseminen ulkopuolisten toimesta olisi hankalaa. (Leivo ym. 2012, 226–227)

Leivon ym. (2012, 225) mukaan kiintiösopimuksilla tarkoitetaan kokonaistuotantoa rajoittavaa kiintiöjärjestelmää, jonka kartelliosapuolet luovat. Tässä sopimuksessa sovitaan kunkin osapuolen tuotanto- ja myyntimääristä. Jakoperusteina käytetään usein edellisten vuosien markkinaosuuksia ja ne saattavat olla esimerkiksi prosentuaalisia määriä kokonaismarkkinoista. Kiintiösopimuksilla tai markkinoiden alueellisella jakamisella usein täydennetään yhteisymmärrystä kartellisopimuksen osapuolten välillä.

3.1.3 Markkinoiden ja asiakkaiden jakaminen

Kartellin jäsenet voivat sopimuksessaan myös sopia markkinoiden alueellisesta jakamisesta. Tällä tarkoitetaan, että kukin yritys toimii omalla määrättyllä toiminta-alueellaan, eivätkä yrityksen lähde toistensa toiminta-alueille kilpailemaan. Kun toiminta-alueella ei ääritapauksessa ole yhtäkään kilpailevaa yritystä, ei kuluttajalla ole vaihtoehtona kuin yksi yritys. Tämä tilanne on kuluttajalle todella epäedullinen, eikä se myöskään kannusta yritystä tehostamaan tuotantoaan. Jakoperusteena on usein ollut jokaisen yrityksen kotimarkkina-alueiden kunnioittaminen ja pyrkimys siihen, että jokainen yritys hallitsee omaa kotimarkkina-alueitaan. Muut alueet kuin yritysten kotimarkkinat voidaan jakaa yritysten kesken tasapuolisesti. Markkina-alueiden jakaminen ei välttämättä tarkoita yhtenäisiä hintoja kartelliryitysten kesken, sillä eri alueilla hintataso voi olla hyvinkin erilainen. (Aalto-Setälä ym. 2016, 158; Leivo ym. 2012, 225–226)

Asiakkaiden jakamisella kartellin osapuolet sopivat Leivon ym. (2012, 225–227) mukaan tavaran toimittamisesta eri asiakkaille. Osapuolilla voi olla esimerkiksi jonkinlainen kiintiö asiakasta kohden ja ne voivat vuorotella sillä, mikä yritys asiakkaalle milloinkin toimittaa tavaraa. Tilanteessa, jossa kaikki markkinoilla olevat yritykset sopivat asiakkaiden jakamisesta, voi yritys saada monopolistisen aseman omiin jaettuihin asiakkaisiinsa nähden. Tällöin asiakas ei voi ostaa tuotetta muilta toimittajilta ja yrityksellä on mahdollisuus nostaa hintojaan ja kasvattaa voittoa asiakkaan kustannuksella.

3.1.4 Sopimukseen pääseminen

Kartellien ylläpitämistä helpottaa, mikäli alalle tulo on vaikeaa ja relevanteilla markkinoilla ei ole paljoa kilpailijoita. Tuotteiden samanlaisuus ja markkinaolosuhteiden vakaus helpottavat sopimusten syntymistä. Oligopolilla tarkoitetaan tilannetta, jossa markkinoilla on vain muutama myyjä, joilla on iso markkinaosuus. Tällaisilla markkinoilla kartellisopimukset ovat yleisimpiä. Mikäli alalla on

paljon yrityksiä, voi se vaikeuttaa yhteisymmärrykseen pääsyä ja sisäistä kurinpitoa. Näin ollen yritysten pieni määrä markkinoilla helpottaa kartellien syntymistä. Alalle tulon vaikeus tai helppous on suuri tekijä kartellien muodostumisessa, sillä hinnan nostaminen ja tuotannon rajoittaminen täytyy olla kannattavaa. Mikäli uusilla toimijoilla on matala kynnys tulla mukaan markkinoille, voi kartellin aikaan saama parantunut kannattavuus houkutella niitä. Alalle tulon vaikeus ja tuotannon laajentamisen esteet on oltava riittävän suuret. (Leivo ym. 2012, 229–230)

Leivo ym. (2012, 229–230) esittää, että tuotteiden samanlaisuus helpottaa kartelliyriyten pääsyä sopuun sopivasta kartellihinnasta. Myös kustannusrakenteilla on merkitystä hinnan sopimisessa, sillä korkeamman kustannustason yritykset olisivat halukkaita asettamaan hintaa korkeammalle. Matalan kustannustason yritysten on helpompi pitää hintaa ja tuotantoa alempana. Markkinoiden luonteen vakaus helpottaa kartellisopimukseen pääsemistä, sillä nopean teknisen kehityksen markkinoilla tuotantokustannukset voivat muuttua nopeasti. Sopimuksen päivittäminen ja mukauttaminen muuttuviin markkinaolosuhteisiin toisi lisää haasteita kartellisopimukseen.

Kilpailukielloksi kutsutaan sopimusta, jonka mukaan sopimuksen osapuolet eivät saa kilpailla keskenään. Tätä lauseketta käytetään yleensä osana yhteisyrityksen perustamista tai yrityskauppaa, kun pyritään suojaamaan ostajaa kilpailulta heti kaupan jälkeen. Yrityskaupassa ostajan kannalta riskinä on se, että myyjä heti kaupan jälkeen perustaa uuden kilpailevan yrityksen ja houkuttelee vanhat asiakkaat uuden yrityksen asiakkaiksi. Joissain tapauksissa kilpailukieltolauseke on välttämätön järjestelyn tavoitteiden toteuttamiseksi ja tällöin sitä voidaan pitää hyväksyttävänä. (Aalto-Setälä ym. 2016, 166)

3.1.5 Kartellien sisäiset ongelmat

Kartellien yhteinen intressi on toimia yhdessä hintojen nostamiseksi, mutta luonteeltaan kartellit ovat melko epästabiileja. Kartellin rakenteeseen kuuluu vahvasti sellaisia kannusteita, jotka uhkaavat purkaa koko kartellin ja sen toiminnan. Mikäli kartelli onnistuu tavoitteessaan nostaa hintatasoa oleellisesti, on sen jokaisella jäsenellä kannustin lähteä salaa kilpailemaan säännöistä huolimatta ja näin huijata muita kartellin jäseniä. Tilanteessa, jossa hintataso on saatu nostettua yli rajakustannusten, on jokaisella jäsenellä mahdollisuus tehdä lisää voittoa laskemalla hintaansa hieman alle sovitun hintatason ja näin haalimalla itselleen enemmän asiakkaita. Hinnanalennus kasvattaisi voitot yli kartellissa saatavien voittojen, mikäli muut yritykset pysyisivät sovituisissa hinnoissa. Mikäli tuotteet ovat kartelliyriyten välillä samanlaisia, eli homogeenisiä, voi yksi yritys huijata myös esimerkiksi tarjoamalla lisäpalveluita edullisesti ja salaa muilta kartellin jäseniltä. Kartellin tuotteiden ollessa heterogeenisiä, on yrityksellä mahdollisuus parantaa tuotteidensa laatua ja näin kasvattaa kysyntää verrattuna kilpailijoihinsa. (Aalto-Setälä ym. 2016, 133; Leivo ym. 2012, 231–232)

Kartelliongelmaksi kutsutaan tilannetta, jossa osapuolten yhteiset intressit ohjaavat pysymään kartellisopimuksessa, mutta osapuolten omat intressit ohjaavat kilpailemaan salaa muilta kartelleyrityksistä ja alentamalla hintatasoaan sovitusta. Kaikilla osapuolilla on mahdollisuus yksipuolisesti kasvattaa tulojaan, mikäli muut osapuolet noudattavat sopimusta. Kartellin ylläpitämiseen siis ei vielä riitä se, että päästään yhteisymmärrykseen tuotantomäärien tai hintojen rajoittamisesta, vaan sisäinen kurinpito täytyy olla myös kunnossa. Kartellien tulee pyrkiä havaitsemaan mahdolliset huijarit mahdollisimman nopeasti ja huijaria tulee voida rankaista tästä. Kartellin osallisen on syytä harkita mahdollisen huijaamisen aiheuttamat hyödyt verrattuna rangaistuksesta kärsittävän haittaan.

(Leivo ym. 2012, 223, 231–232)

Aalto-Setälän ym. (2016, 133) mukaan kartellien keinot ylläpitääkseen sopimusta pettämisen houkutuksesta huolimatta voivat olla tehokkaita. Yksi tällaisista on vähentää hintasodan uhkaa sekä muita tulevien voittojen vähenemisen uhkia. Tällä tarkoitetaan sitä, että mikäli yksi yritys poikkeaa sovitusta ja laskee hintansa alle yhdessä sovitun tason, voivat muut yritykset aloittaa tätä vastaan hintasodan rangaistukseksi. Sopimuksesta poikkeamisesta johtunut hintasota tai muu rangaistus voi johtaa siihen, että yrityksen pitkän aikavälin voitto on pienempi kuin se olisi ollut sopimuksessa pysyessä. Tämä kannustaa yritystä pysymään sopimuksessa ja kartellihinnoittelussa, vaikka lyhyellä aikavälillä se pystyisikin saavuttamaan suurempaa voittoa toimimalla epärehellisesti kartellia kohtaan.

3.2 Vertikaaliset kartellit

Kun puhutaan vertikaalisista suhteista, tarkoitetaan samaan loppupalveluun tai -hyödykkeeseen johtavien tuotanto- ja jakeluketjujen välisiä sopimuksia ja menettelyjä, jossa yritykset toimivat eri tuotanto- ja jakeluportaalla. Tuotanto- ja jakeluketju alkaa raaka-aineiden ja komponenttien hankinnasta. Seuraavaksi tulee valmistusvaihe ja sitten lopputuotteiden myynti- ja jakelu. Vertikaalisen ketjun alkupäätä kutsutaan ylämarkkinoiksi (*upstream market*), kun taas loppupäätä alamarkkinoiksi (*downstream market*). Esimerkiksi tuotteen valmistaja ja raaka-aineiden valmistaja ovat vertikaalisessa suhteessa, samoin kuin tuotteen valmistaja ja sen jakelija. Vertikaalisia kilpailunrajoituksia ovat esimerkiksi jälleenmyyntihinnan määrääminen, yksinosto- ja yksinmyyntiehto, toimituskielto tai syrjivä hinnoittelu. Näillä kilpailunrajoituksilla pyritään haittaamaan tai jopa estämään kilpailijoiden pääsyä hankintalähteisiin ja jakelukanaviin. Vertikaalisissa suhteissa tavarantoimittaja voi usein valvoa esimerkiksi tuotteen käyttöä, tuotteen jälleenmyyntihintaa tai sen markkinointia. Nämä ovat seikkoja, jotka vaikuttavat toimittajan omaan kannattavuuteen. (Aalto-Setälä ym. 2016, 175; Leivo ym. 2012, 449)

Kun lähdetään katsomaan eroja vertikaalisten ja horisontaalisten kilpailunrajoitusten välillä, voidaan todeta, että usein vertikaaliset kilpailunrajoitukset ovat vähemmän haitallisia toimivalle kilpailulle, kuin horisontaaliset. Leivo ym. (2012, 462) esittää, että niin sanotun Chicago-koulukunnan mukaan lähes jokainen vertikaalinen kilpailunrajoitus on hyödyllinen, sillä yritykset tehostavat näiden avulla vertikaalisia tuotanto- ja jakeluketjujaan. Horisontaalisissa kilpailunrajoituksissa taas, jos yhdellä yrityksellä on enemmän markkinavoimaa, voi se houkutella kilpailijoita kannustamaan toisiaan kilpailun vastaiseen toimintaan. Mikäli esimerkiksi oligopoliyritys nostaa hintojaan, on usein myös kilpailevien yritysten järkevää nostaa hintojaan voittojen maksimoimiseksi. Päinvastoin vertikaalisissa sopimuksissa osapuolet yleensä pyrkivät käyttäytymään niin, että he estävät kilpailijoita käyttämästä markkinavoimaa. Vertikaalisissa sopimuksissa toisen yrityksen tuotos on toisen tuotannon tekijä ja näin ollen esimerkiksi jälleenmyyjän hinnan nosto vaikuttaa tuotteen kysyntään ja näin ollen myös valmistajan kannattavuuteen.

Vertikaalisia sopimustyyppisiä on useita erilaisia, samoin kuin horisontaalisissa sopimuksissa. Kaikki vertikaaliset sopimukset eivät ole keskenään samanlaisia ja joillain vertikaalisilla rajoituksilla voi olla myös talouden tehokkuudelle sekä kilpailulle hyödyllisiä piirteitä. Kilpailulain 5 §:n mukaan vertikaalisesta kielletystä kilpailunrajoittamisesta on kyse vain, jos sillä pyritään tai sen vaikutuksena on rajoittaa kilpailua markkinoilla. Markkinoiden rajoittamiseksi luokitellaan markkinahinnan korottaminen, tuotannon alentaminen markkinoilla tai uusien palveluiden, innovaatioiden tai menetelmien tuomisen rajoittaminen. Yleisimpiä vertikaalisista sopimustyypeistä ovat franchise-, kauppaedustaja-, jälleenmyynti ja toimitussopimukset. (Aalto-Setälä ym. 2016, 176; Leivo ym. 2012, 451)

3.2.1 Taloudelliset ongelmat ja kaksinkertainen ylihinnoittelu

Aalto-Setälän ym. (2016, 177–178) mukaan:

Vertikaalisista rajoituksista koituva kilpailuhaitta on niiden kilpailukeinojen käyttöä rajoittava vaikutus: niillä voidaan estää pääsy hankintalähteille taikka jakeluun, alentaa hintakilpailun intensiteettiä tai muutoin torjua kilpailua, vahvistaa tuottajan tai jakelijan markkinavoimaa, koordinoita markkina-käyttäytymistä horisontaalisesti taikka muutoin kiertää kartellikieltoa.

Vertikaalisilla sopimuksilla saadaan usein hyötyä myös muille, kuin rajoituksen soveltajille, sillä ne voivat myös edistää taloudellista tehokkuutta ja kilpailun toimivuutta. Tästä syystä niiden arvioinnissa otetaan huomioon myös taloudelliset vaikutukset.

Silloin, kun tuotteen valmistajalla on paljon markkinavoimaa, on sillä mahdollisuus asettaa tuotteen hinta kilpailijoita korkeammaksi. Jos tuotteen jälleenmyyjällä on myös paljon markkinavoimaa, voi

myös se osaltaan asettaa hintaa kilpailijoita korkeammalle. Näin ollen syntyy tuotteelle kaksinkertaista ylihinnoittelua, jonka johdosta sen menekki laskee ja valmistaja kokee ulkoishaittaa. Tämä on tilanne, jossa valmistaja voisi asettaa vertikaalisia kilpailunrajoituksia esimerkiksi määrähinnoittelun avulla ja näin saataisiin tuotteen markkinahinta takaisin alemmaksi ja tuotantoa lisättyä. Tämän voidaan katsoa olevan tehokkuusperuste enimmäishinnan asettamiselle. (Aalto-Setälä ym. 2016, 178; Leivo ym. 2012, 465)

3.2.2 Vapaamatkustaja

Vapaamatkustajaongelmasta puhuttaessa tarkoitetaan tilannetta, jossa kilpailija pääsee vapaamatkustajana hyötymään myyjän tai jälleenmyyjän investoinnista. Vapaamatkustajat haittaavat tuotteen kokonaismyyntiä, sillä ne vähentävät yrityksen mielenkiintoa aktiivista markkinointia kohtaan. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi niin, että tuotteella on kaksi jälleenmyyjää, joista toinen käyttää resurssejaan kouluttautumiseen, tuotteen mainostamiseen ja muihin oheispalveluihin sekä kuluttajan opastamiseen. Toinen tulee ikään kuin vapaamatkustajana käyttämättä omia varojaan tähän ja näin ollen pystyy myymään tuotetta halvemmalla hinnalla, sillä kaikki kuluttajat eivät koe tarvitsevansa oheispalveluita. Myös ne asiakkaat, jotka ovat kiinnostuneita oheispalveluista, kuten tuotteen esittelystä, voivat hakea tietoa ensin paremman palvelun liikkeestä, mutta ostaa lopulta tuotteensa edullisemmalta tarjoajalta. Vapaamatkustaja ongelmaan löytyy ratkaisu esimerkiksi asettamalla tuotteelle vähittäismyyntihinta tai jälleenmyyjälle yksinoikeus jakeluun. (Leivo ym. 2012, 466–467)

3.3 Toimenpiteet kilpailulain rikkomisesta

Kiellettyjä kilpailunrajoituksia Suomessa valvoo Kilpailu- ja kuluttajavirasto. KKV:n toimintaa sekä kilpailulain sisältöä ei tunneta Suomessa kovin laajalti ja tästä syystä KKV tekeekin työtä jatkuvasti tehostaakseen kartellien ja kartellivalvonnan tietoisuutta. Yritysten ja näiden yhteenliittymien tulee olla tietoisia myös kilpailulainsäädännöstä. On myös tärkeää, että kuluttajat sekä yritykset asiakaina ovat tietoisia lainvastaisista järjestelyistä ja näin pystyvät mahdollisesti ilmoittamaan havainnoistaan lainvastaisen toiminnan ehkäisemiseksi tai paljastamiseksi. (Vero 2021)

Kilpailulain rikkominen johtaa erilaisiin toimenpiteisiin, seuraamuksiin ja vahingonkorvauksiin. Näistä kerrotaan Kilpailulain (18.6.2021/546) 3 luvussa. Rikkomisen toteaminen ja lopettaminen tapahtuu noudattaen kilpailulain 3 luvun 9 §:

Sopimukseen, sääntömääräykseen, päätökseen tai muuhun oikeustoimeen tai järjestelyyn sisältyvää ehtoa, joka on 5 tai 7 §:n taikka Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 tai 102 artiklan taikka markkinaoikeuden tai Kilpailu- ja kuluttajaviraston antaman määräyksen, kiellon tai velvoitteen taikka Kilpailu- ja kuluttajaviraston antaman väliaikaisen määräyksen vastainen, ei saa soveltaa eikä panna täytäntöön, jollei markkinaoikeus toisin määrää.

Seuraamuksina rikkomuksista määrätään yleisesti seuraamusmaksua. Seuraamusmaksuun ja sen suuruuteen vaikuttavat rikkomuksen laatu, laajuus, moitittavuuden aste sekä rikkomuksen kesto. Siihen liittyy erilaisia raskauttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi rikkomuksen uusiminen, rikoksessa johtajana tai alullepanijana toimiminen tai muiden elinkeinonharjoittajien painostaminen mukaan rikokseen. Rikoksen seuraamusmaksuun on myös lieventäviä tekijöitä, kuten esimerkiksi sovintoratkaisu, rikkomuksen lopettaminen välittömästi viranomaisen puuttumisen jälkeen tai huomattavan vähäinen osuus. Seuraamusmaksuilla on enimmäismäärä, jonka mukaan se saa olla enintään kymmenen prosenttia elinkeinonharjoittajan maailmanlaajuisesta kokonaisliikevaihdosta. Seuraamusmaksut lasketaan liikevaihdon mukaan prosentuaalisesti ottaen huomioon raskauttavat ja lieventävät tekijät. Markkinaoikeus määrää mahdollisista seuraamusmaksuista KKV:n esityksen pohjalta. (Kilpailuoikeus, 3 luku, 13 a §, 13 e §, 18.6.2021/546; Vero 2021)

Kartellitapauksissa seuraamusmaksun alentumisella on erilaisia säännöksiä liittyen siihen, kuinka yhteistyöhaluinen yritys on auttamaan ja toimittamaan tietoja. Näistä kerrotaan Kilpailulain 3 pykälän 15§:

Muulle 14 §:n 1 momentissa tarkoitettuun kilpailunrajoitukseen osallistuneelle elinkeinonharjoittajalle kuin sille, joka on 14 §:n perusteella vapautettu seuraamusmaksusta, määrättävää seuraamusmaksua alennetaan, jos se toimittaa Kilpailu- ja kuluttajavirastolle yrityslausunnon, tietoja ja todisteita, jotka ovat merkityksellisiä kilpailunrajoituksen tai sen koko laajuuden tai luonteen toteamiseksi. Edellytyksenä on lisäksi, että ne toimitetaan ennen kuin Kilpailu- ja kuluttajavirasto on saanut tiedot muuta kautta. Seuraamusmaksua alennetaan: 1) 30–50 prosenttia, jos elinkeinonharjoittaja toimittaa tiedot ensimmäisenä; 2) 20–30 prosenttia, jos elinkeinonharjoittaja toimittaa tiedot toisena; 3) enintään 20 prosenttia muussa kuin 1 ja 2 kohdassa tarkoitettussa tilanteessa. Elinkeinonharjoittaja, joka on saanut 17 §:n 2 momentissa tarkoitetun ehdollisen vapautuksen seuraamusmaksusta, ei voi saada 1 momentissa tarkoitettua alennusta samaa kilpailunrajoitusta koskevassa asiassa.

Seuraamusmaksun alentamista hakeneelle elinkeinonharjoittajalle määrättävän seuraamusmaksun suuruudessa ei oteta huomioon niitä seuraamusmaksun määrää korottavia lisäseikkoja, jotka on voitu näyttää toteen kyseisen seuraamusmaksun alentamista hakeneen elinkeinonharjoittajan toimittamien ratkaisevien todisteiden nojalla. (Kilpailulaki, 3 luku, 15§, 9.12.2016/1078)

Mikäli siis yritys ilmoittaa kielletystä kilpailun rajoittamisesta Kilpailu- ja kuluttajavirastolle tai on muuten yhteistyöhaluinen toimittaen lausunnon, todisteita tai tietoja, on se joko vapautettu seuraamusmaksusta tai seuraamusmaksua alennetaan. Tässä edellytyksenä on myös, että tiedot

toimitetaan Kilpailu- ja Kuluttajavirastolle ennen kuin se saa ne tietoonsa muuta kautta. Tästä tapausesimerkinä on vuosina 1997–2004 toiminut metsäkartelli, jossa kolme yhtiötä olivat syyllistyneet kiellettyyn hintayhteistyöhön ja tietojen vaihtoon raakapuun hankinnassa. Nämä yhtiöt olivat Metsäliitto Osuuskunta, Stora Enso Oyj ja UPM-Kymmene Oyj, mutta näistä viimeinen ei joutunut maksamaan seuraamusmaksuja, joita jaettiin yhteensä 51 miljoonaa euroa, sillä se paljasti kartellin Kilpailuvirastolle. Tapauksessa myös muut yhtiöt osoittivat kiinnostusta yhteistyöhön, mutta UPM ehti ensimmäisenä ilmiantamaan kartellin ja näin ollen vain se selvisi ilman seuraamusmaksuja. Tästä tapausesimerkistä ja muista esimerkeistä kerrotaan lisää seuraavassa kappaleessa. (Malin, 2004)

3.4 Kartellit Suomen lainsäädännössä

Vaikka kartellit ovat suurin talouspetos, ei se Suomessa ole silti suoranaisesti rikoslaissa rankais-tava rikos ja tämä voi aiheuttaa hieman ihmetystä sekä erimielisyyksiä. Suomea jopa kartellien lu-vatuksi maaksi tituleeraava Mölsä (2021) nostaa Rakennuslehden artikkelissaan esille seikan, joka voi kuulostaa hieman erikoiselta. Tämän mukaan Suomessa kartellit viihtyvät, sillä siihen osallistu-minen ei ole edes rikos ja yritysjohtaja voi itse laskeskella onko kartellin voitot suurempia ja kan-nattavampia kuin mahdollisuus kiinnijäämisestä ja sen seurauksena mahdollisesti tulevat seuraamusmaksut.

Kartellit ovat poistettu Suomessa rikoslaista vuonna 1992. Hallitus teki päätöksen perustellen sen seuraavasti: ”Kiellettyä kilpailunrajoitustekoa arvioitaessa on enemmän painoa kiinnitettävä teon elinkeinoelämälle tuottamaan vahinkoon kuin sen tekijän toimenpiteiden subjektiiviseen moitittavuuteen”. Näin asia jätettiin yritysjohtajien oman moraalin varaan ja näin jälkeempäin voidaan sanoa, että jonkinlainen moraalikato on ollut havaittavissa liike-elämässä. Yritysjohtajien toimesta voi-daankin tällaisessa tilanteessa ajatella, että kaikki mikä ei ole rikollista, on sallittua, kun pyritään maksimoimaan tulosta. (Mölsä 2021)

Tämä linjaus teki jopa poliisin voimattomaksi kartellien tutkimisessa. Näin vuonna 2004 paljastu-neessa asfalttikartellitapauksessa Keskusrikospoliisi ilmoitti, että se ei ryhdy esitutkintaan laillisuus-periaatteen ennakoitavuusvaatimuksen johdosta. Rangaistavuus tulisi olla tekohetkellä kohtuudella ennustettavissa. Rikokseen syylliseksi katsotaan vain sellaisesta teosta, joka on sen tekohetkellä laissa säädetty rangaistavaksi. (Korkein oikeus, 2020) Näin siis asfalttikartellissa syyttäjän ainoa peruste hakea rangaistusta olisi ollut kartelliyhtiöiden johtajien mahdollinen valehtelu todistajina. Kuitenkin johtajat eivät kuulusteluissa muistaneet mitään oleellista, eikä muistamattomuus ole rikos eikä sitä katsota valehteluksi. (Mölsä 2021)

Kartellien kriminalisoinnista on käyty keskustelua ja esimerkiksi Kauppalehden artikkelissa Boxberg (2021) kirjoittaa, että Ministeri Haatainen ei poissulje sitä, että kartellit vietäisiin rikoslakiin. Tätä asiaa tulisi selvittää työ- ja elinkeinoministeriön sekä oikeusministeriön kanssa. Tämänhetkinen järjestelmä kartellien sanktioista toimii yrityksille pelotteena, mutta sen riittävyys voi olla hie- man kyseenalaista ottaen kartellien seurausten vakavuuden huomioon. Tällä hetkellä kartelleihin kohdistuu laajat tutkinta-, puuttumis- ja sanktiovaltuudet. Mikäli kartellit vietäisiin rikoslakiin, tarkoittaisi se sitä, että kartelleista päättäneet henkilöt voisivat saada tästä henkilökohtaisen tuomion.

Vaikka kriminalisoiminen olisi mahdollisesti hyvä ratkaisu kartellien vähentämiseen, on otettava huomioon myös siitä seuraavat ongelmat. Tällä hetkellä käytössä oleva ilmiantojärjestelmä mahdollistaa sen, että kartellissa mukana oleva, mutta siitä viranomaiselle vinkkaava saattaa päästä tapauksesta ilman seuraamusmaksuja. Mikäli kartellit vietäisiin rikoslakiin, voisi tämä järjestelmä kärsiä niin, että vinkkejä ei enää tulisi. Ilmiantojen vaikutus tällä hetkellä kartellien paljastumisen kannalta on melko suuri. (Boxberg, 2021) Mikäli kartellista jaettaisiin rikoslain mukaisia sanktioita, voisi ilmiantamiselle olla suurempi kynnyks myös oman sanktion pelossa.

4 Kieltopäätös Hyvinkään taksikartellissa

Tässä luvussa käsitellään tapausesimerkkejä Suomessa ilmi käyneistä kartelleista, joita löytyykin useita. Aluksi käydään läpi lyhyesti muutama erityylinen tapausesimerkki. Näitä ovat tarjouskartelli, tuotannon tai teknisen kehityksen rajoittaminen, ostokartelli ja markkinoiden tai asiakkaiden jakaminen. Näiden lyhyen läpikäymisten jälkeen paneudumme Kilpailu- ja kuluttajaviraston kieltopäätökseen koskien kiellettyä kilpailijoiden välistä yhteistyötä Hyvinkään alueen taksimarkkinoilla.

4.1 Tapausesimerkkejä paljastuneista kartelleista

Tarjouskartellin piirteet täyttävä tapausesimerkki valtakunnallinen asfalttikartelli toimi Suomessa vuosina 1994–2002. Tähän kartelliin osallistuivat kaikki suurimmat ja keskeisimmät alan toimijat ja se oli yksi yhtenäinen monesta osatekijästä koostuva kartelli. Mukana olleet yritykset syyllistyivät vakavaan, laajaan ja pitkäkestoiseen rikkomukseen kilpailunrajoituslain vastaisesti pyrkiessään markkinoiden jakoon ja tarjousyhteistyöhön. Tarkoituksena kartellilla oli poistaa asfalttimarkkinoilta kilpailu. Tähän pyrittiin jakamalla markkinat alueellisesti ja määrällisesti kuntien, valtion sekä yksityisten teettämien asfalttitoiden osalta. Yritykset sopivat etukäteen tarjouskilpailun hinnoista ja valvoivat, että yksikään yritys ei poikkeaa sovitusta. Lopulta Korkein hallinto-oikeus määräsi yhteensä noin 83 miljoonaa euroa seuraamusmaksuja mukana olleille osapuolille. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2022)

Tapausesimerkkinä tuotannon tai teknisen kehityksen rajoittamisesta toimii kuorma-autokartelli. Kilpailu- ja kuluttajaviraston (2022) mukaan tässä kuorma-autovalmistajat olivat sopineet esimerkiksi siitä, milloin uutta teknologiaa otetaan käyttöön tiukentuvien päästönormien mukaisesti. Tapauksessa oli käyty yhtiöiden välillä keskusteluja, joiden mukaan kustannuksia siirrettiin asiakkaalle ja ympäristölle ystävällisemmän teknologian käyttöönottoa viivyteltiin. Tästä määrättiin Euroopan komission toimesta yhteensä lähes kolme miljardia euroa sakkoja.

Seuraavassa Kilpailu- ja kuluttajaviraston (2022) tapausesimerkissä markkinaoikeus katsoi Metsäliitto Osuuskunnan, Stora Enso Oyj:n ja UPM-Kymmene Oyj:n syyllistyneen kiellettyyn yhteistyöhön vuosina 1997–2004. Tapauksessa yhtiöt olivat syyllistyneet hintayhteistyöhön sekä tietojenvaihtoon koskien raakapuun hankintaa. Metsäyhtiöiden päälliköt ovat esimerkiksi tavanneet säännöllisesti ja keskustelleet raakapuun saatavuuteen ja hintaan vaikuttavista tekijöistä sekä tarkastelleet tilastoja sen ostohinnan kehityksestä. Vaikka keskusteluissa ei ollut tehty suoranaisiä päätöksiä, oli niillä pyritty vaikuttamaan hinnoitteluun tulevaisuudessa. Yhtiöiden hintoja oli vertailtu keskenään sekä keskihintaan nähden. KKV:n mukaan tapauksessa UPM-Kymmene Oyj oli paljastanut kartellin Kilpailuvirastolle ja näin ollen selvisi tapauksesta ilman seuraamusmaksuja. Muille mukana

olleille osapuolille markkinaoikeus määräsi yhteensä noin 51 miljoonaa euroa seuraamusmaksuja tapahtuneesta.

Bussikartelli-tapauksessa korkein hallinto-oikeus on katsonut, että vuonna 2010 elo-syyskuun vaihteessa Matkahuolto, linja-autoyhtiöt sekä linja-autoliitto olivat saavuttaneet yhteisymmärryksen toiminnassaan. Tarkoituksena oli sulkea Matkahuollon pakettipalveluista sekä aikataulu- ja lipunmyyntipalveluista ne reittiliikennelupavuorot, jotka oli myönnetty 23.6.2010 jälkeen. Tässä pyrittiin säilyttää markkinat jo alalla toimivilla linja-autoyhtiöillä, jotka olivat siirtymäajan sopimuksilla liikennöiviä. Tapauksessa haluttiin estää tai ainakin vaikeuttaa markkinoille pääsy uusien reittiliikenteen yhtiöiden osalta. Tästä määrättiin korkeimman hallinto-oikeuden toimesta noin yhdeksän miljoonaa euroa seuraamusmaksuja. (Kilpailu- ja Kuluttajavirasto 2022)

4.2 Taksiala Suomessa

Suomessa taksialan vuosittainen yhteenlaskettu liikevaihto on noin 1,1 miljardia euroa. Tästä noin 60 prosenttia on yksityiskysyntää ja esimerkiksi yritysten hankkimia kyytejä ja loput 40 prosenttia koostuu julkisen sektorin korvaamista tai hankkimista kyydeistä. Taksiliikennelaki oli 1.7.2018 asti hyvin yksityiskohtaisesti säänneltyä ja siinä oli esimerkiksi säädetty kuluttajahintojen enimmäistasosta taksiliikenteessä. Sääntelyn avulla haluttiin varmistaa se, että taksi on aina saatavilla vuorokaudenajasta riippumatta. Tähän käytettiin ajovuorojärjestystä, jota kaikkien tilausliikennettä harjoittavien oli noudatettava. Lisäksi tämä nyt jo kumottu säädös määräsi jokaisen autoilijan tiettyyn asemapaikkaan ja kaikilla kunnilla oli kuntakohtainen taksilupien enimmäismäärä, josta päätti elinkeino- liikenne- ja ympäristökeskus. (KKV/376/14.00.00/2018)

Kun taksiliikennelaki kumottiin 1.7.2018 ja markkinat avautuivat kilpailulle, muutti se luonnollisesti markkinadynamiikkaa alalla. Elinkeinoharjoittajien oli muutettava toimintatapojaan, kun siirryttiin määrätystä enimmäishinnasta vapaaseen hinnoitteluun. Kuntakohtainen enimmäismäärä taksiluvulle poistui ja taksiluvan haltija ei enää ole velvoitettu harjoittamaan taksiliikennettä. Lisäksi asemapaikkojen sääntelystä luovuttiin samoin kuin ajovurojen mukanaan tuomasta markkinoiden ajallisesta jaosta. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

4.3 Hyvinkään taksikartelli

Hyvinkään taksimarkkinat muodostuvat noin 50 pääasiassa liiketoimintaansa harjoittavasta taksiyrittäjästä ja nämä ovat joko yhtiömuotoisia harjoittajia tai yksityisiä elinkeinoharjoittajia. Suurin osa Hyvinkään taksiyrittäjistä ovat Hyvinkään Taksit Oy:n (jäljempänä "HT") osakkaita ja osa on myös jäseniä paikallisyhdistyksessä, Hyvinkään Taksit ry:ssä. Tällä on merkittävä omistus sekä

äänivalta HT:ssä. Vain muutama yrittäjästä on aiemmin ostaneet vuokraliittymällä välityspalvelua. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

HT:n toimialana oli esimerkiksi kuljetuspalveluiden markkinointi, kuljetussopimusten solmiminen ja ajotilausten välittäminen. Se on lisäksi laatinut ehdotukset ajovuorojärjestyksestä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen päätettäväksi, kun taksiliikennelaki oli voimassa. Vuoden 2017 tammikuussa Hyvinkään alueen taksiryttäjät kuitenkin siirtyivät käyttämään Lähitaksi Oy:n välityspalvelua ja näin ollen HT:n toiminta päättyi välityspalvelun tarjoajana. HT:n liikevaihto laski merkittävästi vuodesta 2016 vuoteen 2019 mennessä, kun se ei enää toiminut välityspalvelun tarjoajana. Sillä ei myöskään enää ole aktiivista liiketilaa, eikä nettisivuja enää ole päivitetty. Toimintaa on kuitenkin jatkettu, sillä HT pitää taksiautoilijoiden puolesta yhteyttä Lähitaksiin. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

4.3.1 Tapahtumat alkavat

Kilpailu- ja kuluttajaviraston (2021) mukaan HT:n yhtiökokouksessa 30.5.2016 sekä ylimääräisessä yhtiökokouksessa käsiteltiin aihetta tilausvälitysten ostamiseksi Lähitaksilta ja osakkaat päättivät antaa tästä neuvottelemiseen valtuudet hallitukselle. Tämä perustui markkinoiden avautumiseen taksiliikennelain kumoamisen myötä ja tavoitteena oli säilyttää kilpailukyky sen avulla, että alueen taksiryttäjät olisivat osana suurempaa toimijaa. Tammikuussa 2017 HT:n osakkaat luovuttivat yhtiön välitysluottoiminnan Lähitaksille ja näin hyvinkääläiset taksit siirtyivät Lähitaksin välitykseen. Samalla HT:n hallitus laati myös omat tilauksenjakosäännöt Hyvinkään alueen Lähitaksin välitysjärjestelmälle.

Ennen kuin Hyvinkään taksiautoilijat siirtyivät Lähitaksin välityspalveluun, ei Hyvinkää kuulunut muiden kanssa samaan yhteisliikennealueeseen. Näin ollen esimerkiksi Hyvinkäälle kyytinsä päättäneet taksit eivät saaneet jäädä Hyvinkään taksitolpille odottamaan asiakkaita, mikäli ne olivat alueen ulkopuolisia kuljettajia. Lähitaksin välityspalveluun liittyessä olivat hyvinkääläiset taksit samassa asemassa kuin muutkin välityksen piiriin kuuluvat, sillä järjestelmässä ei ollut alueellista priorisointia heidän eduksensa. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

HT:n laatimat tilaustenjakosäännöt koskivat hakuketjuja. Näiden mukaan välityspalvelu ei noudattaisi perinteistä ”tilausruutuja” eli alueellisesti lähimmän vapaan taksin tilaamista, vaan näiden sääntöjen mukaan välityspalvelu hakisi vapaata autoa aina ensin vähintään kahdelta Hyvinkään taksitolpalta. Mikäli taksitolpilla ei ole vapaata autoa, hakee järjestelmä siitä ruudusta, eli siltä alueelta, mistä asiakas on tilauksen tehnyt. Näin ollen Hyvinkään taksiautoilijat ovat järjestelmässä etulyöntiasemassa, sillä vasta jos tämän hakuketjun läpikäynnin jälkeen vapaata autoa ei löydy,

etsii se asiakasta lähinnä olevan auton. Myös taksitolpat nousevat merkittäväan asemaan tilausten jakamisessa, sillä taksitolpalla olevaan välitysjärjestelmään tulevat tilaukset jaetaan taksitolpalle kirjautumisjärjestyksessä. Lisäksi HT:n hallitus laati ajovuorolistat, joiden mukaan kullekin taksille oli määrätty ajovuoro ja näiden mukaan kyseisen taksin tulee tarjota kuljetuspalveluita vuorollaan. Käytössä oli myös vapaaehtoisia ajovuoroja, joten järjestelmän mukaan taksit olivat aina joko pakollisessa ajovuorossa, vapaaehtoisessa ajovorossa tai sitten ajovuoron ulkopuolella. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

4.3.2 Herrasmiessopimukseen

Kun HT:n hallitus suunnitteli tilauksenjakojärjestelmää loppuvuodesta 2016, syntyi siitä epäselvyyksiä taksiautoilijoiden välille ja osa autoilijoista teki vaatimuksen ylimääräiseen yhtiökokoukseen. Epäilyksiä nousi, kun hallitus suunnitteli välitettävien tilausten rajoittamista ja nousi pelko, että tämä johtaisi siihen, että Lähitaksin muiden toiminta-alueiden taksit saisivat yli jääviä tilauksia ennen kuin hyvinkääläiset ajovuoron ulkopuolella ajavat taksit. Ylimääräisessä yhtiökokouksessa äänestettiin ajovuorojärjestelmän puolesta, mutta siihen lisättiin enemmistön päätöksestä herrasmiessopimus. Tämän sopimuksen mukaan päätettiin ottaa käyttöön ”nykyinen ajovuorojärjestelmä ja taustalle välitys vapaa 24/7 herrasmiessopimuksen mukaan, mutta vain ajovuorossa olevat autot saavat ruuduttaa tolpile”. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

Kokouksessa valittiin HT:lle uusi hallitus, joka alkoi samoin tein valmistella yhtiökokouksessa päätetyn asian tiedottamista. Kuitenkin hallituksen varajäsen tässä kohtaa ilmoitti mielipiteensä asiasta, jonka näki lainvastaisena ja kommentoi asiaa näin:

Eikös se ollut niin että tolpalle Ei saa kirjautua, mutta kyllähän tolpalle saa muuten mennä ajamaan "kävelypokia"? Eihän nyt lain kirjainta voi mennä millään "herrasmiessopimuksilla muuttamaan"? Itse en aio istua enään yhdessäkään hallituksessa, mikä rikkoo tietoisesti lakia. Muutenkin kyseinen "herrasmiessopimus" on tietoista tarjonnan rajoittamista, mikä rikkoo kilpailulakeja ja on markkinoiden jakamista. Tosin jos sitä ei kirjata pöytäkirjoihin, niin ei ole todisteitakaan siitä.

Hallituksen puheenjohtaja kuitenkin vastasi viestiin, että ei hallitus voi tehdä päätöksiä vasten yhtiökokouksen tahtoa, eikä päätös olisi lainvastainen, mikäli ketään ei estetä tolpalle menemästä tai rangaista siitä. Päätöksestä tiedotettiin taksiautoilijoille ja tiedotteissa viestittiin, että ”yhtiökokouksessa tehdyn herrasmiessopimuksen mukaisesti ajovuoron ulkopuolella ajavat autot eivät mene tolpile odottamaan asiakkaita/tilauksia.” (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

Asianomaisten Whatsapp-keskustelujen perusteella on pystytty selvittämään, että taksitolpille kirjautumista ajovuorojen ulkopuolella on valvottu ja siihen on puututtu. Keskusteluissa on myös

annettu tarkentavia ohjeita herrasmiessopimukseen. Keskusteluista käy ilmi, että Lähitaksiin on ilmoitettu HT:n laatimasta herrasmiessopimuksesta ja tähän Lähitaksi on ilmoittanut, että ei taksitar-kastajat voi puuttua tämän sopimuksen rikkomiseen. Tämä ei kuitenkaan muuta sopimusta eikä hallituksella ole valtuuksia muuttaa sitä. Lisäksi taksiautoilijat sopivat, että vapaaehtoisia vuoroja saa ajaa vain autolla, joka on kyseiseen vuoroon merkitty, eikä millään muulla. Kuitenkin tammi-kuussa 2018 taksiautoilija ja HT:n hallituksen varajäsen oli ajanut vapaaehtoisen vuoron eri autolla, kuin mikä järjestyksessä oli merkattu ja hän kirjautui tällä autolla taksitolpalle. Tässä siis rikottiin herrasmiessopimusta ja tilanne johti keskusteluun ja asianomaista kuultiin. Varajäsen ilmoitti tä-män yhteydessä mielipiteensä sopimuksen laittomuudesta sen ollessa tarjontaa rajoittava.

”Kyseinen ”herrasmiessopimus” ei ole todellakaan lainmukainen. – – Kaikessa yksinkertaisuudes-saan tämä edeltävä lainaus taksilaista tarkoittaa, että palvelun tarjontaa ei siis saa rajoittaa eikä tol-palle menoa siis. Tästä on jo oikeuden päätöksiä, jos ei arvoisa hallituksen puheenjohtaja lakia osaa itse tulkita? Lähdemmekö siis itse hakemaan päätöstä käräjien kautta? - - Myöskään tilausvä-litysyhtiö ei saa rajoittaa tilausten välitystä ajovuoron ulkopuolisille autoille.”

Vastauksena tähän kyseinen autoilija sai viestin viitaten asioiden hoitamiseen sovitusti eikä vapau-den perään hihkuen. Viestissä myös kerrottiin sääntöjen ja sopimusten lisääntyvän jatkossa, jotta HT:n jäsenet saavat haluamansa kyydit jatkossakin. Viestin lopussa ilmoitettiin, että Lähitaksin väli-tyskeskukseen ei ole pakko kuulua ja voi ajella myös omasta puhelimesta saatuja kyytejä. Hallitus muistutti tapauksen jälkeen vielä autoilijoita sopimuksesta ja ilmoitti myös Lähitaksin kannan ole- van se, että tehtyjä sopimuksia noudatetaan. Tiedotteen mukaan herrasmiessopimuksia on tak-sialalla ollut aina ja tulee aina olemaan. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

4.3.3 Oikeudellinen näkemys

Tapauksessa on Kilpailu- ja kuluttajaviraston mukaan (2021) asianosaisten toimesta menetelty kielletyllä tavalla ottaen huomioon kilpailulain 5 §. Asiakirjanäyttö osoittaa, että asianomaiset ovat rajoittaneet kilpailua ja näin ollen kyse on kielletystä kilpailijoiden välisestä yhteistyöstä. Kilpailun rajoittaminen on tapahtunut taksimarkkinoita jakamalla Hyvinkään alueella. Markkinoiden jakami-nen kuuluu kaikista vakavimpiin kilpailunrajoituksiin ja tässä tapauksessa osallisina ovat olleet lä-hes kaikki Hyvinkään alueella toimivat taksiryttäjät. Tapaus on katsottu yhdeksi yhtenäiseksi rikko-mukseksi, joka alkoi helmikuussa 2017. Viitteitä on myös siitä, että menettely olisi jo lopetettu, mutta tapauksessa ei ole silti pystytty poissulkea sitä mahdollisuutta, että se jatkuisi edelleen.

Asian selvittäminen lähti liikkeelle, kun Kuluttaja- ja kilpailuvirasto suoritti tarkastuksen HT:n toimiti-loissa huhtikuussa 2018. Kilpailulain 35 § mukaan:

Kilpailu- ja kuluttajaviraston ja aluehallintoviraston asianomaisella virkamiehellä on oikeus tämän lain ja sen nojalla annettujen säännösten noudattamisen valvomiseksi sekä 4 luvussa tarkoitettujen yrityskauppojen arvioimiseksi toimittaa kaikki tarvittavat tarkastukset elinkeinoharjoittajan hallinnassa olevissa liike- ja varastotiloissa, maa-alueilla ja kulkuneuvoissa. Kilpailu- ja kuluttajavirastolla on velvollisuus Euroopan komission pyynnöstä toimittaa tarkastus siten kuin Euroopan unionin säädöksissä säädetään.

Asiasta pyydettiin myös kirjallinen selvityspyyntö Kilpailu- ja kuluttajaviraston toimesta. Kilpailulain 38 §:n 1 momentin mukaan tutkinnan kohteena olevalla elinkeinoharjoittajalla on oikeus tietää mikä on sen asema tutkinnassa ja mistä teosta sitä epäillään. Sillä on myös oikeus saada tiedot mahdollisimman pian, kuitenkin niin, ettei siitä ole haittaa kilpailunrajoituksen selvittämiseksi. Lisäksi Kilpailulain (12.8.2011/948) 38 §:n mukaan:

Tutkinnan kohteena olevalla elinkeinoharjoittajalla on pyynnöstä suullisesti tai muulla sopivalla tavalla oikeus saada tieto tutkintaa koskevista asiakirjoista ja asian käsittelyvaiheesta siltä osin kuin siitä ei voi aiheutua haittaa asian selvittämiseksi, jollei viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetusta laista (621/1999) tai Euroopan unionin säädöksissä toisin säädetä.

Tätä pykälää noudattaen KKV ilmoitti elinkeinoharjoittajille heidän asemansa tutkinnassa ja mistä heitä epäiltiin. Vuoden 2021 tammikuussa KKV toimitti asianosaisille päätösluonnoksen, ja varasi mahdollisuuden lausua luonnoksesta kilpailulain 38 §:n mukaisesti. Asian ratkaisussa otettiin huomioon päätösluonnoksen mukaan annetut vastineet, joiden mukaan esimerkiksi voidaan nähdä, että menettely olisi jo lopetettu. Kuitenkin enemmistö asianosaisista ei ilmoittanut menettelyn lopumisesta ja selvittelyssä ilmeni, että yhtiökokouksessa päätetystä menettelystä ei ole tehty kumoavaa päätöstä. Näin ollen ei voida katsoa, että menettely olisi jo lopetettu, eikä voida poissulkea mahdollisuutta sen uusimiseen. Kilpailu- ja kuluttajavirasto siis katsoi perustelluksi antaa tapauksesta kilpailulain 9 §:n (18.6.2021/546) mukainen päätös:

Jos elinkeinoharjoittaja tai elinkeinoharjoittajien yhteenliittymä rikkoo tai on rikkonut 5 tai 7 §:n taikka Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 tai 102 artiklan säännöksiä, Kilpailu- ja kuluttajavirasto voi todeta rikkomisen ja määrätä sen lopetettavaksi.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto voi määrätä rikkomuksen tehneen toteuttamaan kaikki toimintaa koskevat korjaustoimenpiteet, jotka ovat oikeasuhteisia tehtyyn rikkomiseen nähden ja välttämättömiä sen tosiasialliselle lopettamiselle.

Tässä tapauksessa asianosaisina ovat taksi-autoilijat ovat kilpailulain 4 §:n mukaan elinkeinoharjoittajia. Tällä tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka harjoittaa taloudellista toimintaa riippumatta sen oikeudellisesta muodosta tai siitä, korvaako kunta tai valtio osan tarjottujen palvelujen hinnasta. Selvityksessä todetaan, että HT:n liiketoiminta on ollut vähäistä kilpailurikkomuksen aikana.

Se on kuitenkin 2017 tammikuusta lähtien, eli välitystoiminnan päättämisen jälkeen edustanut Hyvinkään taksiautoilijoita suhteessa Lähitaksiin. Lisäksi se on ollut vastuussa liiketoiminnan järjestämisen periaatteista muun muassa ajovuorojen ja välityspalvelujen ehtojen osalta. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

Kilpailu- ja kuluttajaviraston (2021) selvityksen mukaan HT ei kilpailuoikeudellisesti ole minkään yksittäisen tahon määräysvallan alla, sillä määräysvallassa ovat osakkeenomistajat eli taksiautoilijat. Yhtiökokouksessa HT:n osakkaat todetusti päättivät markkinakäyttäytymisen yhteensovittamisesta tai ainakin hyväksyivät tämän. Näin ollen HT nähdään tapauksessa keskenään kilpailevien elinkeinoharjoittajien yhteenliittymänä, kun voidaan katsoa, että yhtiökokouksen päätöksessä sovittu kilpailunrajoitus on ensisijaisesti taksiautoilijoiden intressi eikä niinkään välityskeskukseen.

Jo aiemmin kappaleessa 2.5 avattiin enemmän kilpailulain 5 §, jonka mukaan tässä tapauksessa voidaan katsoa kyseessä olevan kielletty kilpailijoiden välinen yhteistyö, jossa kilpailua on rajoitettu jakamalla markkinoita. Kun ylimääräisessä yhtiökokouksessa sovittu menettely kilpailun rajoittamiseksi oli saatu kaikkien Hyvinkään alueen taksiautoilijoiden tietoon, ei nähty asiakirjan mukaan viitteitä siitä, että yksikään asianosaisista olisi tästä kilpailuoikeuden näkökulmasta tehokkaasti irtisanoutunut. Yhteisymmärrys tarjonnan rajoittamiseksi saavutettiin toimenpiteillä HT:n ja keskenään kilpailevien autoilijoiden välillä. Näin voidaan nähdä toimenpiteiden olleen kilpailuoikeuden perusteella kilpailijoiden välisiä sopimuksia, yhdenmukaistettuja menettelytapoja tai yhteenliittymän päätöksiä. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

Tapauksen katsottiin olevan yksi yhtenäinen rikkomus, eikä nähdä tarpeelliseksi sen enempää erotella rikkomustyyppejä esimerkiksi sopimukseen, yhteenliittymän päätöksiin tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin. Kielletty yhteistyö elinkeinoharjoittajien välillä voi olla joko yksittäinen toimenpide tai esimerkiksi kokonaisuus useiden toimenpiteiden kesken tai jatkuva toiminta. Unionin oikeuskäytännön mukaisesti luokitellaan sellainen jatkuva käyttäytyminen, jolla on yksi sama päämäärä, yhdeksi yhtenäiseksi rikkomukseksi. Tämän perusteella tässä Hyvinkään taksiautoilijoiden tapauksessa on katsottu olevan vain yksi yhtenäinen rikkomus, sillä jatkuvalla käyttäytymisellä on ollut yksi ainoa päämäärä. Tähän on päädytty sen perusteella, että toimenpiteiden katsotaan liittyvän toisiinsa ja niillä on ollut yksi yhtenäinen tavoite, eli ne muodostavat yhden kokonaissuunnitelman. Yhtenä yhtenäisenä tavoitteena tapauksessa oli rajoittaa Hyvinkään alueen taksimarkkinoita. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

Kilpailulain 5 §:n mukaan tunnusmerkistöön rikkomuksen suhteen kuuluu merkittävyyskriteeri, jossa viitataan merkityksellisyysarvioinnin osalta *de minimis* -tiedonantoon, johon olemme jo

tutustuneet aiemmin kappaleessa 2.5.2. Tässä tapauksessa asianomaisten tarkoituksena on ollut jakaa markkinat. Kun kyseessä on markkinoiden jakaminen, puhutaan vakavimpiin kuuluvasta kilpailunrajoittamisesta, jonka objektiivisena ja nimenomaisena tarkoituksena on rajoittaa kilpailua. Näin ollen ei voida soveltaa *de minimis* -poikkeusta, sillä kyseessä on jo pelkästään luonteensa puolesta hyvin merkittävä kilpailun rajoitus. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

Tapauksessa ei ole tarpeen esittää sen tosiasiallisia vaikutuksia kilpailuun, mutta Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2021) toteaa menettelyn estäneen elinkeinoharjoittajina toimivien taksiautoilijoiden itsenäiset liiketoiminnalliset ratkaisut. Kyseinen menettely vähentää tai jopa poistaa autoilijoiden välistä epätietoisuutta kilpailijoiden käyttäytymisestä. Myös taksipalveluiden saatavuus heikkenee ja asiakkaiden odotusajat pitenevät, kun kannustin ajovuorojen ulkopuolella ajamiseen vähenee. Kun tarjontaa on vähemmän, ei myöskään tarvetta hintojen alentamiselle ole. Tämä johtaa hintakilpailun poistumiseen ja loppujen lopuksi hinnat asettuvat kohti yhdenmukaistettua hintaa. Näin ollen jo menettelyn todennäköiset seuraukset osoittavat, että kyseessä ei ole vähämerkityksellinen kilpailunrajoitus.

Kun arvioidaan tapauksessa elinkeinoharjoittajien vastuuta kielletyssä menettelyssä, voidaan katsoa, että kaikki osapuolet olivat mukana laatimassa kiellettyä menettelytapaa tai ovat saaneet tiedon siitä seuraavan viikon aikana. Näin voidaan todeta, että jokainen elinkeinoharjoittaja tässä sopimuksessa on tiennyt tai olisi pitänyt tietää kilpailua rajoittavasta kokonaissuunnitelmasta. Taksiautoilijat vaikuttivat omalla toiminnallaan myönteisesti kilpailua rajoittavan toiminnan päämäärien tavoitteluun joko saamalla tiedon tästä herrasmiehsopimuksesta tai osallistumalla itse kokoukseen. Yksikään elinkeinoharjoittaja ei asiakirjanäytön mukaan tässä tapauksessa julkisesti irtisanoutunut sopimuksen sisällöstä. Näin ollen jokainen tapauksessa yksilöity taksiautoilija on koko rikkomuksen keston ajalta vastuussa siitä. HT:n rooli rikkomuksessa on ollut suuri, sillä se on osallistunut lähes kaikkeen oleelliseen yhteydenpitoon toiminnan ja toteuttamisen kannalta. HT:n hallitus sekä hallituksen puheenjohtaja pitivät aktiivisesti huolta siitä, että tiedottaminen kaikille Hyvinkään alueen autoilijoille toteutuu tehokkaasti. HT on myös ollut aktiivisessa roolissa vahtimassa, että sopimusta noudatetaan. Voidaan katsoa, että HT:n rooli on ollut aktiivinen ja osakkaista erillinen ja näin ollen sen katsotaan olevan vastuussa rikkomuksesta. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

4.3.4 Määräys

Jo aiemmin tässä kappaleessa mainitun Kilpailulain 9 §:n nojalla on Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2021) määrännyt yksilöidyt asianomaiset lopettamaan menettelyn, joka on kielletty Kilpailulain 5 §:ssä. Vaikka tapausta ei voida pitää vähäisenä luonteensa ja laatunsa puolesta, on KKV katsonut oleellisimmaksi kilpailun turvaamisen kannalta määrätä asianomaiset lopettamaan kyseisen

menettelyn. Virasto katsoo, että seuraamusmaksulle ei ole asian paikallisuuden ja asianosaiskoh-
taisen liiketoiminnan keskimääräisen vähäisen volyymin vuoksi syytä. Lisäksi tähän päätökseen
ovat vaikuttaneet muut tosiseikoista ilmenevät erityispiirteet, jotka on tapausta arvioitaessa otettu
huomioon. Näin ollen kilpailun turvaamisen kannalta on katsottu perustelluksi määrätä asianomai-
set lopettamaan kilpailunrajoitus ja tähän on asetettu tehosteeksi uhkasakko. Kilpailulain
(18.6.2021/546) 46 §:n 1 momentin mukaan: ”Kilpailu- ja kuluttajavirasto voi asettaa tämän lain no-
jalla asettamansa ehdon tai antamansa määräyksen, kiellon tai veloitteen noudattamisen tehos-
teeksi uhkasakon. Uhkasakon tuomitsee maksettavaksi markkinaoikeus.”

Uhkasakkolaissa (1113/1990) määrätään uhkasakon määräämisestä ja tuomitsemisesta. Uhkasak-
kolain 8 §:n mukaan sen suuruutta harkittaessa tulee ottaa huomioon eri seikkoja, joita ovat velvoi-
tetun maksukyky, pääveloitteen laatu ja laajuus sekä muut asiaan vaikuttavat seikat. Tässä Hy-
vinkään taksiautoilijoiden tapauksessa katsotaan välttämättömäksi asettaa uhkasakko tehosta-
maan määräyksen noudattamista. Kuluttaja- ja kilpailuvirasto on arvioinut asianosaisten elinkeino-
harjoittajien maksukykyä niiden vuoden 2019 liikevaihdon mukaan. Tapauksessa uhkasakkojen
määrä vaihteli 1 700 euron ja 17 200 euron välillä. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021)

5 Yhteenveto

Tässä luvussa käydään ensimmäisenä läpi työn johtopäätöksiä. Näissä pohditaan esimerkiksi tapausesimerkistä seuranneita sanktioita sekä yleisesti kartelleista seuraavien sanktioiden riittävyttä suhteessa tapausten vakavuuteen. Seuraavaksi arvioidaan opinnäytetyöprosessia kokonaisuudessaan ja sen kulkua alusta loppuun. Esille tuodaan asioita, jotka ovat sujuneet hyvin sekä hieman omia kehityskohteita. Lisäksi arvioidaan omaa oppimista opinnäytetyöprosessin aikana.

5.1 Johtopäätökset

Suomessa kiellettyä kartellitoimintaa valvoo Kilpailu- ja kuluttajavirasto. Päätöksiä kartellitapauksista Suomessa on annettu lukuisia, joten tapausesimerkkejä löytyy. Näin ollen esimerkiksi seuraamusmaksuja vertaillessa on huomattavissa suuria eroja ja kuten tässä työssä käsitellyssä Hyvinkään taksikartellissa huomasimme, ei kaikissa tapauksissa seuraamusmaksuja jaeta ollenkaan. Kuten aiemmin luvussa 3.3 mainittiin, kartellitapauksissa seuraamusmaksun määrääjänä toimii markkinaoikeus ja tämä määräys pohjautuu KKV:n esitykseen. Tähän seuraamusmaksun määräämiseen ja sen määrään on useita vaikuttavia tekijöitä ja jokainen seuraamusmaksu määrätään tapauskohtaiseksi. Vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi rikkomuksen laatu, laajuus, kesto sekä moitittavuuden aste.

Aiemmin tässä työssä luvussa 4.1 otimme esille tapausesimerkkejä suuremmista kartelleista ja näissä seuraamusmaksuja oli jaettu. Seuraamusmaksujen suuruus vaihteli näissäkin tapauksissa, mutta kyseessä oli lähinnä kymmenien miljoonien eurojen maksuja sekä yhdessä jopa lähes kolmen miljardin suuruiset maksut. Nämä summat ovat toki merkittäviä, mutta ottaen huomioon kartelleissa mukana olleiden yhtiöiden koon ja liikevaihdon, voidaan niiden todellista merkitystä yhtiöiden taloudellisessa asemassa hieman kyseenalaistaa. Kartellista saatu seuraamusmaksu voi olla enintään 10 prosenttia yrityksen liikevaihdosta ja näin ollen voidaankin pohtia, onko seuraamus riittävän merkittävä verrattaessa kielletyn kartellin aiheuttamiin haittoihin asiakkaita ja yhteiskuntaa kohtaan.

Tapausesimerkkinä toimineessa Hyvinkään taksikartellissa seuraamusmaksuja ei jaettu lainkaan, vaan KKV määräsi asianosaiset lopettamaan kielletyn menettelyn. Tämän kiellon vahvistamiseksi asetettiin uhkasakko, joka oli eri elinkeinoharjoittajille eri suuruinen. Uhkasakon suuruuteen vaikutti liikevaihdon määrä ja ne vaihtelivat 1 700 euron ja 17 200 euron välillä. Tapauksessa on kuitenkin ollut kyseessä markkinoiden jakaminen, joka on aina katsottavissa vakavaksi kilpailun rajoittamisen muodoksi. Tapauksessa seuraamuksiin vaikuttivat asianosaisten vähäinen liikevaihdon volyyymi sekä tapauksen paikallisuus. Nämä mainitut tekijät toki ovat syystä lieventäviä seikkoja,

mutta on silti erikoista, kuinka tilanteesta ei jaettu lainkaan seuraamusmaksuja. Kun otetaan huomioon kartellin seuraamusten vaikutus nimenomaan kuluttaja-asiakkaisiin, olisi seuraamusmaksu voinut olla kohdillaan.

Yleisesti kartellien seuraamusmaksujen suuruus verrattuna kartellin aiheuttamiin haittoihin on hieman kyseenalaistettavissa. Kartellien aiheuttamat vahingot ovat usein kuluttajaan kohdistuvia ja näin ollen olisikin jokseenkin perusteltua kiristää niistä seuraavia sanktioita. Suomessa kun kartelli ei ole edes varsinaisesti rikos eikä siitä määrätä rikosoikeudessa. Jos kartellista aiheutuva seuraamusmaksu on enimmillään 10 prosenttia yrityksen liikevaihdosta, on yritysjohdolla selvä tieto siitä mitä seuraamusmaksu oman yrityksen kohdalla enimmillään voi olla. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa yritysjohdolla on mahdollisuus tehdä laskelmia mahdollisen kartellin tuomista taloudellisista hyödyistä suhteessa siitä mahdollisesti saatavaan seuraamusmaksuun.

Kartellin kiinnijäämisriski ei luonnollisesti ikinä ole 100 prosenttia. On mahdollisuus, että kartellissa mukana olevat yritykset jäävät kiinni ja KKV alkaa selvittää tilannetta ja näin ollen yritykset voivat joutua maksamaan seuraamusmaksuja. Kuitenkin aina on myös mahdollisuus, että kartelli ei ehdi paljastua ja hyöty on saatu käärittyä. Näin ollen kartellin seuraamus taloudellisten hyötyjen merkeissä voi olla kannattavampi kuin siitä mahdollisesti tulevien seuraamusmaksujen haitta. Tilanne ei mielestäni ikinä saisi olla se, että yritysjohdolla on mahdollisuus laskea kartellin hyötyjä suhteessa haittoihin tai etenkään se, että kartelli todellisuudessa olisi kannattavampi. Kun kyseessä on kuluttajaa ja koko taloudellista tilannetta horjuttava rikkomus, olisi seuraamusten oltava myös sen mukaiset.

Artikkelissaan Mölsä (2021) esittää mielenkiintoisen kommentin siitä, kuinka kartellit ja lahjonta usein kuuluvat yhteen, mutta silti vain lahjonta on Suomessa rikos. Usein lahjonta liittyy kartelleihin tapauksissa, joissa ostaja on otettu mukaan sopimukseen lahjomalla tämä ja näin ollen kartellin paljastumisriskiä on minimoitu. Artikkelissa on siteerattu Kuluttaja- ja kilpailuviraston kartelliasioiden johtavaa tutkimuspäällikköä Antti Norkelaa (2016), jonka mukaan: ”Yhdessä esiintyessään lahjonta ja kartellit ovat vaarallisempi ilmiö kun erillisenä”.

Kun mietitään tässäkin työssä esiintyneitä tapauksia kartelleista ja niiden vakavuutta, voidaan nähdä hieman kummallisena se tosiasia, että kartelli ei ole rikos. Suomessa erilaisista talouspetokista voi saada pitkiäkin vankeustuomioita, mutta silti kartelleista saa enimmillään seuraamusmaksuja, jotka ovat vielä mielestäni hieman turhan pieniä. Kuitenkin voidaan katsoa, että kartelli on mitä raskain talouspetos.

Kuten aiemmin luvussa 3.4 tuli ilmi, vuonna 1992 kartelli poistettiin rikoslaista. Syynä tälle on kerrottu olevan se, kuinka painoa arvioinnissa pitäisi antaa enemmän elinkeinoelämälle syntyvään vahinkoon kuin niinkään tekijän toimenpiteiden moitittavuudelle. Kuitenkin tässä vastuu on jätetty

täysin yritysjohtajien moraalin varaan, ja tämä ei ole välttämättä ollut paras ratkaisu. Yritysjohtajien ajatellessa pääosin omaa sekä yrityksen tulosta, voidaan moraalialta hieman venyttää ja ajatella kaiken olevan sallittua, mikäli se ei ole rikollista. Kuten jo aiemmin on mainittu, ei tunnu kovin toimivalta tilanne, jossa yritysjohtajilla on mahdollisuus laskea mahdollisten taloudellisten voittojen suhdetta mahdollisiin sanktiomaksuihin ja näin tehdä päätöksiä kielletyn yhteistyön suhteen.

Lähivuosina on kuitenkin ollut keskustelua siitä, tulisiko kartellit viedä rikoslakiin eli kriminalisoida ne. Mielestäni tämä olisi vähintäänkin kohtuullista ottaen huomioon kartelleista syntyvät haitat ja sen, kuinka haittojen kohteena on usein kuluttaja. Tämän pitäisi olla raskauttava tekijä kartelleja ja niiden sanktioita arvioidessa. Mikäli kielletystä kilpailijoiden välisestä yhteistyöstä olisi mahdollista saada henkilökohtainen tuomio, joka voisi olla jopa vankeusrangaistus, voisi se nostaa kynnystä lähteä mukaan kyseiseen toimintaan. Luonnollisesti vankilaan päätyminen ja koko oman tulevaisuuden riskeeraaminen verrattuna yrityksen mahdollisesti maksamiin seuraamusmaksuihin kuulostaa melko paljon pelottavammalta ajatukselta.

Asia ei toki ole näin yksinkertainen ja myös tässä mahdollisessa kartellien viemisessä rikoslakiin on kääntöpuolensa. Tämänhetkisen ilmiäntoperiaatteen toimivuutta tilanteessa, jossa kartelleissa sovellettaisiin rikoslakia, voidaan pitää melko epävarmana. Tällä hetkellä ilmiäntojen kautta tulee kuitenkin suuri osa paljastuneista kartelleista esille ja näin pelätäänkin sitä, että vinkkien saaminen loppuisi, mikäli kartellit kriminalisoitaisiin.

Kuitenkin omana johtopäätöksenä kaikki seikat huomioon ottaen on se, että kartelleista saatavat sanktiot voisivat olla merkittävämpiä ottaen huomioon niiden vakavuuden kilpailun rajoittamisessa. Kun kartelilyritykset voivat pahimmillaan ajaa kartelliin kuulumattomia jopa konkurssiin vaikuttamalla toimituksiin ja alihankintahintoihin, voidaan pitää ihmeellisenä niistä saatuja suhteessa pieniä sanktioita. Samalla huomioon ottaen myös kuluttajalle ja koko yhteiskunnalle aiheutuvat haitat, olisi syytä tosissaan miettiä kartellien palauttamista rikoslakiin.

Kartelleista saatavat seuraamusmaksut on kuitenkin syytä ottaa huomioon ja kiellettyyn kilpailuyhteistyöhön mukaan lähteminen ei ole pienen kynnyksen asia, vaikka sitä voisikin suurentaa. Kartellissa jokaisella osapuolella oleva houkutin paljastaa koko tapaus voi olla myös riittävä pelote olla osallistumatta kiellettyyn yhteistyöhön. Kun jokaisella osapuolella on mahdollisuus selvittää tilanteesta ilman seuraamusmaksuja, mikäli itse paljastaa kartellin, saavat kartellin kaikki osapuolet olla koko ajan hieman varpaillaan. Vaikka suhteessa seuraamusmaksut voivat tuntua turhan pieniltä, on kuitenkin 10 prosenttia kokonaisliikevaihdosta merkittävä summa ihan jokaisella yrityksellä.

5.2 Opinnäytetyöprosessin ja oman oppimisen arviointi

Opinnäytetyöprosessi käynnistyi keväällä 2022. Työn keskittyminen kartelleihin oli tiedossa jo varhain ennen projektin varsinaista aloittamista. Jo aikaisessa vaiheessa opinnäytetyön suunnittelussa tuli rajaus selvemmäksi ja pohdittiin juuri Suomessa pyörineen taksikartellin olevan sopiva tapaus tähän työhön sen ajankohtaisuuden vuoksi. Tämä ajatus vielä selkeni teoriaosuuden edetessä ja tiedon jäsentyessä. Ajatuksena oli käydä ensin laajalti teoriaa, jonka jälkeen ottaa esille esimerkkitapauksia ja niiden seuraamuksia sekä laajemmin tutustua nimenomaan taksikartellitapaukseen ja siitä tullessiin seuraamuksiin. Työn tapausesimerkiksi valikoitui nimenomaan Hyvinkään taksikartelli, sillä aiheena kartellit vaikuttivat mielenkiintoiselta ja ajankohtaiselta tälläkin hetkellä käsittelyssä olevien kartelliepäilysten johdosta. Kuitenkin tällä hetkellä käsittelyssä olevat tapausepäilyt eivät olisi soveltuneet tapausesimerkiksi, sillä päätöstä ei ole vielä tullut ja näin ollen seuraamusten tutkiminen olisi ollut mahdotonta.

Opinnäytetyöprosessi toteutettiin itsenäisesti ilman toimeksiantajaa. Työ lähti käyntiin tietoperustan kirjoittamisella. Tätä varten löytyi hyvin kirjallisuutta ja tähän hyödynnettiin sekä koulun kirjastoa, että Helsingin kaupungin kirjastoa. Lisäksi omasta kirjahyllystä sekä erilaisista artikkeleista löytyi lisää aiheeseen liittyvää luettavaa materiaalia. Tietoperustan kirjoittamisessa oli haasteena löytää ja tuoda esille tärkeimmät asiat ilman, että teksti venyy turhan pitkäksi ja niin, että selkeys säilyy. Tietoperustassa on pyritty tuomaan esille sekä kartellien teoriaa taloustieteen näkökannalta, että niiden historiaa. Työn toteuttaminen asiapitoisena on ollut tärkeä osa prosessia. Lähteiden luotettavuus nousi tärkeään rooliin työn ollessa kirjallisuuskatsaustyylinen.

Opinnäytetyön aihe lähti omasta mielenkiinnosta kartelleita ja niiden taloudellista sekä juridista näkökulmaa kohtaan. Teoreettinen aihe oli mieluinen, sillä sen parissa pääsi syventämään omaa osaamista liiketalouden osalta. Mielenkiinto nimenomaan kartelleja kohtaan on lähtenyt alun perin kauppar korkeakoulun pääsykokeisiin lukiessa ja nyt ajankohtaisena olevan metsäalan kartelliepäilyn myötä se päättyi uudestaan mielenkiinnon kohteeksi. Tämän työn taustalla siis ei ollut varsinaisesti tavoite nykyisen ammatillisen osaamisen kehittäminen.

Vaikka prosessi sujui kokonaisuudessaan hyvin ja kohtuullisen hyvin ajallaan, oli silti aikatauluttaminen selkeästi merkittävin kehityskohde. Kokopäivätyön ohella aikaa on rajallisesti käytettäväksi ja yllättävät asiat ja viivästyksset tulee ottaa huomioon aikataulua suunnitellessa. Tämän prosessin myötä myös kärsivällisyyttä on saanut kehittää, sillä on hyväksyttävä, että asiat eivät aina mene niin kuin on suunnitellut. On kuitenkin pysyttävä rauhallisena ja luotettava prosessin etenemiseen. Aiheen valinta ja tiedon keruu sujuivat aika lailla ongelmitta ja kirjallisuutta oli hyvin löydettävissä. Vaikka aikatauluttamisessa olisi ollut kehittämisen varaa, sujui työ kuitenkin aikataulussa alusta

loppuun. Oma kiinnostus aihetta kohtaan myös tuki prosessia ja motivaatio säilyi koko prosessin ajan, vaikka välillä tulikin hieman pidempiä taukoja kirjoittamiselle.

Tietoperustan kirjoittaminen tuntui mielekkäältä, sillä asia oli jokseenkin tuttua, johon pääsi perehtymään ajan kanssa paremmin. Samalla kuitenkin tuli myös uutta asiaa ja erityisesti historia markkinoiden sääntelyn osalta tuntui mielenkiintoiselta, koska siitä oli itselläni etukäteen melko vähän tietoa. Tutkimusosuudessa esimerkkitapauksena ollut kieltopäätös kielletystä kilpailijoiden välisestä yhteistyöstä Hyvinkään alueen taksimarkkinoilla oli mielestäni todella mielenkiintoinen ja tapausta oli mielenkiintoista lukea, referoida ja pohtia. Seuraamusmaksujen vähäisyys tai puuttuminen kokonaan kartellitapauksissa tuli itselleni yllätyksenä ja niiden pohtiminen oli todella mielenkiintoista ja mukaansa tempaavaa. Kokonaisuudessaan oli hienoa huomata, miten näinkin suuri prosessi saadaan vietyä loppuun, vaikka aluksi se saattoi tuntua todella haastavalta. Prosessiin luottaminen sekä ahkera työnteko kuitenkin kantoi pitkälle ja työ tuli valmiiksi ajallaan, oikeastaan jopa hieman etuajassa.

Opinnäytetyön edetessä sen lisäksi, että oma teoreettinen tietämys aiheesta kehittyi, oli myös mahtavaa huomata oppimista omista työskentelytavoista. Tämän prosessin aikana ehti tosiaan tutustua omaan tekemiseen, omiin vahvuuksiin kirjoittajana sekä myös omiin kehityskohtiin. Kokonaisuudessaan opinnäytetyö on prosessina todella laaja ja monivaiheinen. Teoriaosuutta kirjoittaessa pääsi tutustumaan laajalti teoriassa kartelleihin ja tapausesimerkin avulla teorian yhdistäminen käytäntöön oli mielekästä. Kuitenkin suurin oppiminen on varmasti tapahtunut kokonaisvaltaisessa aiheen haltuun ottamisessa ja luottamisessa omaan tekemiseen läpi prosessin.

Lähteet

Aalto-Setälä, I., Aine, A., Lehto, P., Piekkala, H., Stenborg, M. & Virtanen, P. 2016. 5. uudistettu laitos. Tietosanoma Oy. Tallinna.

Boxberg, K. 2021. Ministeri Haatainen ei sulje pois kartellien viemistä rikoslakiin – Kriminalisointi toisi tekijöille henkilökohtaisen tuomion. Luettavissa: <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/ministeri-haatainen-ei-sulje-pois-kartellien-viemista-rikoslakiin-kriminalisointi-toisi-tekijoille-henkilokohtaisen-tuomion/1b920170-65ec-4795-aafb-18188c5d2fba> Luettu: 14.5.2022

Hänninen, K. 2016. Aamulehti: Nokian Renkaat myi samoja renkaita eri merkeillä ja eri hinnoilla. Kauppalehti. Luettavissa: <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/aamulehti-nokian-renkaat-myi-samoja-renkaita-eri-merkeilla-ja-eri-hinnoilla/94245221-14d8-3c12-bd0e-124c26743d5c> Luettu: 9.5.2022

Kallioinen, M. 2019. Kilpailu ja sääntely, Institutionaalinen näkökulma Suomen taloushistoriaan. Vastapaino. Tampere.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2022. Kartellit ja muut horisontaaliset kilpailunrajoitukset. Luettavissa: <https://www.kkv.fi/kilpailuasiat/kartellit/> Luettu: 11.4.2022

Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2021. Kilpailu- ja kuluttajaviraston kieltopäätös asiassa, joka koskee kiellettyä kilpailijoiden välistä yhteistyötä taksimarkkinoilla Hyvinkään alueella.

KKV/376/14.00.00/2018. Luettavissa: <https://arkisto.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/ratkaisut-aloitteet-lausunnot/ratkaisut/kilpailuasiat/2021/kielto--sitoumus--ja-toimitusvelvoiteratkaisut/r-2018-00-0376.pdf> Luettu: 14.4.2022.

Korkein oikeus 2020. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevia periaatteita. Luettavissa: <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/artikkelit/oikeudenkayntimenettelyakoskeviaperiaatteita.html> Luettu: 14.5.2022.

Kuosmanen, P. 21.2.2022. Taloustieteen professori. Epätäydellinen kilpailu. Vaasan Yliopisto. Seminaari. Vaasa.

Leivo, K., Leivo, T., Huimala, H. & Huimala, M. 2012. EU:n ja Suomen kilpailuoikeus. Talentum. Helsinki.

Malin, R. 2004. Kartellitutkimuksia tulvii lisää. Talouselämä. Luettavissa: <https://www.talouselama.fi/uutiset/kartellitutkimuksia-tulvii-lisaa/401ac5dd-9647-3000-b11a-176dc91015c2> Luettu: 9.5.2022

Mölsä, S. 2021. Kartelli on suurin talouspetos, mutta kartellien luvatussa maassa Suomessa se ei ole enää edes rikos. Rakennuslehti. Luettavissa: <https://www.rakennuslehti.fi/blogit/kartelli-on-suurin-talouspetos-mutta-kartellien-luvatussa-maassa-suomessa-se-ei-ole-ena-edes-rikos/> Luettu: 10.5.2022

Nykänen, P., Rautiainen, P., Ruohonen, J., Urpilainen, M. & Virtanen, P. 2019. Johdatus oikeusjärjestykseen. Toinen, uudistettu painos. Tampereen yliopisto, Johtamisen ja talouden tiedekunta. Tampere. Luettavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/116528/978-952-03-1213-8.pdf?sequence=2&isAllowed=y> . Luettu: 16.2.2022

Pohjola, M. 2010. Taloustieteen oppikirja. 4. uudistettu painos. WSOYpro Oy. Helsinki.

Tuoteturvallisuuslaki. 914/1986.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2022. Kilpailulainsäädäntö. Luettavissa: <https://tem.fi/kilpailulainsaadanto> . Luettu: 04.03.2022.

Uhkasakkolaki. 14.12.1990/1113

Varian, H. 2014. Intermediate Microeconomics A Modern Approach. Ninth edition. W. W. Norton & Company. New York.

Vero 2021. Harmaa talous & talousrikollisuus. Kartellit nostavat hintoja asiakkaiden vahingoksi. Luettavissa: <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/ilmiöt/kartellit/> Luettu: 10.5.2022